

AZ ÚJ-SZÖVETSÉG VALLÁSA.

IRTA:

DR. BARTÓK GYÖRGY

A KOLOZSVÁRI REF. THEOLOGIAI FAKULTÁS NY. R. TANÁRA.

BEVEZETÉS.

1. §. „Az idők teljessége“.

Az evangéliumok elbeszélése szerint, Jézus, a megígért Messiás, a melyet Izrael népe évszázadok óta szívszakadva várt, az „időknek teljességében“ jelent meg, hogy békítse ki az embert Istennel. Az „idők teljessége“ alatt pedig azt kell értenünk, hogy immár elérkezett az időnek az a pontja, a melyben Isten üdvezíteni akarja az ő fiait, kiakar békülni a haragvó és bűnös világgal, az ő atyai szeretetét akarja kiönteni a világnak minden teremtményére. A mikor tehát az evangéliumokban ezt az apokalyptikus jellegű kifejezést olvassuk, nem azt kell értenünk első sorban alatta, hogy a világtörténelmi helyzet kedvező s a népek lejke megérett volt a Jézus eljövételére, hanem azt kell szem előtt tartanunk, hogy Jézus Krisztus megjelenése, üdvezítő munkássága az Isten nagy üdvertvének egy előre meghatározott pontjában történt. Jézus működése nem esetlegesség vagy a történelemnek szeszélye csupán, hanem isteni szükségyszerűség, egy olyan tény, a mely a valóságot előremeghatározó és azt kormányzó Isten akaratából az emberek előtt is nyilvánvalóvá, kézzel foghatóvá, szemmel láthatóvá lett, mihelyt betelt az isteni tervnek ideje s elérkezett az „idők teljessége“. Mikor betelt az időnek isteni pohara, Megváltó született nem csak a messiás-váró zsidó népnek, hanem az egész emberiségnek, mindenkinek, aki fiui szívvel és elhatározó akarattal fordult Isten felé, az ő teremtménye, az ő atyja, az ő fenntartója felé. Betelven az idők, megjött a Messiás, de nem az, akit a buzgolkodó és türelmetlen zsidók várnak vala.

2. §. A zsidó eszme.

Más Messiást vártak a zsidók, nem azt, akit Isten küldött nekünk a názárethi Jézus személyében. A zsidóság u. i. a vallásban egy olyan jogi szerződést látott, a melyet Jehova kötött

Izraellel, az ő kiválasztott népével. Ennek a szerződésnek értelmében Jehova törvényeket, az isteni tiszteletre, szertartásokra, étkezésre stb. vonatkozó rendelkezéseket ad Izraelnek, aki azokat féltő tisztelettel elfogadja, a magáénak elismeri s azok szerint cselekedni elkötelezi magát. Aki cselekedeteiben Jehova törvényeit betölti, azoknak megvalósulását elősegíti, megjutalmazza azt a szerződés-kötő isten boldogsággal, hosszú élettel, gyermekeknek és barmoknak roppant számával. Magát Izrael népét, a mely a sokféle népfajjal keveredvén tisztaságát elveszíté és zsidóvá lett, a világnak leghatalmasabb népévé teszi, az ő királyának jogara alá hajtja a földnek minden népét, Izrael amúgy is szapora fiainak számát alig elképzelhető módon megszorítja, az évszakok járását megváltoztatja, az ember éveinek számát ezekkel emeli, a föld termését hihetetlen módon fokozza. Ha Izrael hű marad és a Jehovával kötött szerződést minden pontjában megtartja, elküldi az Úr majd a szabadító Messiást, aki megalapítja a maga örökké tartó, óriási birodalmát, Izraelnek dicsőségét kiterjeszti a világnak minden tája felé, s trónusa köré gyűjti a pogányokat, a zsidóknak ellenségeit, akik egyuttal Jehovának is ellenségei, mind, hogy itélkezzék fölöttük és büntetéssel sújtsa majd őket. Ez a Messiás, akit a zsidók vártak és várnak ma is, egy hatalmas, nemzeti zsidó király, aki földi, érzéki birodalmat alapít a zsidóknak részére, hogy azoknak boldogsága el ne muljék soha. Jézus, a názáreti ácsmesternek fia, akiről a négy evangélium beszél, valóban más Messiás vala, — Istennek fia, aki a lelkeknek országát alapította meg, hogy uralkodjék abban az Istennek akarata és legyen abban legfőbb kincs s érték, a szeretet. A zsidó eszme, a mely a vallásban kétoldalú, jogi szerződést látott, elveszíté immár a maga értékét és a próféták vallásának legjava rejti méhében azt a csirát, a mely életre kap, kifejlik, gyarapodik a Jézus életében, személyiségében és tanításában. A zsidó eszmének elejtésével együtt ejti el Jézus a nagy nemzeti és érzéki birodalomnak eszméjét is, a melynek csodás, riktó, sokszor egyenesen bizar és visszataszító színekkel való kifestésében a zsidó képzelet soha el nem fáradott. A *zsidó eszmével* szemben ott áll most a *krisztusi eszme*; a zsidók messiási országával szemben az isten fiainak megszentelt közössége; a jutalomért cselekvő szeretettel szemben az önmagáért értékes és szabad szeretet!

Jézus vallása nemcsak a zsidó eszmének és gondolatnak legyőzését jelenti, hanem jelenti általában a vallás minden jogias

félfogásának legyőzését, jelentkezzék bár ez a jogias félfogás akár a zsidóságnak, akár a keresztyénségnek, akár a katholicismusnak, akár a protestantismusnak kebelében. A vallás nem szerződés és megállapodás, a mely az egyeseknek vagy a népeknek, a papoknak vagy az egyháznak *hasznát* szolgálja (vallási utilismus), hanem lelki meghatározottság, Isten és ember között való szabad, önkényes viszony, a melynek egyetlen célja Isten *dicsőségének* szolgálata. (vallási idealismus). A krisztusi eszme Isten dicsőségétől nyeri a maga páratlan fényét, semmivel meg nem mérhető, de mindent mérő, örökké való, páratlan értékét. Soli Deo gloria!

3. §. Keresztelő János.

A Jézus fellépését megelőző időben a zsidó eszmének uralma szinte korlátlan vala. A zsidóság szilárdan meg volt győződve arról, hogy neki joga van a megígért Messiáshoz és a Messiás hatalmas, időközön felül álló országához. Az egész népelve van valami türelmetlen, de büszke daccal és várakozással, a lelket megacélozó édes reménységgel, bizonytalan vágyakkal és még öntudatosná nem lett határtalan epekedéssel. Mindenki érezte, hogy valaminek jönnie kell: az apokalyptika nyomasztó levegője nehezedett a lelkekre s közeledett az időknek beteljesedése. A reménységgel és sóvárgással, a vágyakkal és epekedéssel terhes időnek méhében hősöknek és vértanuknak serege szunyad. Ezeknek a vértanuknak és hősöknek elseje, a bizonytalan vágyaknak és epekedéseknek célszabója, öntudatra emelője, az új-szövetségnek zordon prófétája: *Keresztelő János*.

A Keresztelő János személyiségéről, életéről és tanításáról sokat nem tudunk. Az evangéliumok szemléletes képe úgy állítja őt elénk mint egy szigorú, önsanyargató, nézeteiben kérlelhetetlen és állhatatos férfiut, aki mint egy második Ilyés jelenik meg népe között, hogy hirdessen megtérést és ítéletet. „Szava, miként a pásztorkürtnek hajnali zengése, betöltte a Jordán partjait és a magasan emelkedő, távoli sziklahegyek mindkét oldalról visszazengik a kiáltást: „*térjetelek meg!*” Maga is olyan, mint egy sziklabérc: rendületlen és kemény. Miként maga az Idvezítő mondja: nem gyenge nádszál, melyet ide és tova ingat a szél. Őt Herodesnek is csak megtörni lehet, de meghajtani nem.” (Dr. Bartók püspök.) Megtérést hirdet azoknak, akik lélek és szellem szerint fiai Ábrahámnak; ítéletet és kárhozatot a felfuvalkodottaknak, a

keményszívűeknek, a dacosoknak. Itt van már az ítéletnek ideje, mert közeledik az ítélettartó Messiás, ki kezében szóró lapáttal választja ki az értéktelen polyvát és megégeti azt olthatatlan tűzzel. Gondolkozásra idő már nincsen. A fejsze immár a fáknak gyökerére vettetett. A ki meg nem tér és egész lelkének irányát a világtól az Úr felé meg nem változtatja, az ítélet által vész el még akkor is, ha Ábrahámnak fia. És ezen a ponton Keresztelő János egész határozottsággal emelkedik feléje a specialis zsidó eszmének, amely szerint Isten országának és az üdvezítő hitnek birtokosai csak Ábrahámnak testi fiai lehetnek. Az Izraelhez való testi tartozás még nem von ki az ítélet szigorja alól. „És ne gondoljátok, hogy így szólhattok magatokban; Ábrahám a mi Atyánk! Mert mondom néktek, hogy Isten eme kövekből is támaszthat fiakat Ábrahámnak. Azért minden fa, a mely jó gyümölcsöt nem terem, kivágattatik és tűzre vettetik. Teremjetez hát a megtéréshez illő gyümölcsöket.“ (Máté evangéliuma 3. rész 9—10, 8. versek.) A Messiás ítéletének tárgya Keresztelő János beszédeiben és figyelmeztetéseiben, többé nem az Izraellel ellenséges és a Jehovával szerződésben nem álló pogányok — a mint azt a zsidóság hitte és hirdette, — hanem ellenkezőleg, maga az Izrael fog megítéltetni az Úr által. Ábrahám magva felett fog zugni az ítéletnek rettenetes szava és az Úrnak haragja az Izrael ellen fordul.

Keresztelő János a megtérésnek hirdetője és a közelgő Messiasnak heroldja, a ki jól tudja, hogy ő nem méltó arra, hogy neki saruinak szijait megoldja, és hirdeti, hogy az ő keresztsége csak amolyan ideiglenes víz-keresztség, amelyre majd következni fog Jézusnak igazi tűz-keresztsége.

4. §. Keresztelő János és Jézus.

Keresztelő Jánosnak, az ő tanításának és személyiségének igazi jelentőségét csak akkor tudjuk valóban megérteni, ha ismerjük már azt a viszonyt is, a mely volt közte és Jézus között. — Erre nézve azt kell mindenekelőtt megállapítanunk, hogy Jézus — az evangéliumok elbeszélése szerint — Keresztelő Jánost személyesen ismerte, sőt általa meg is kereszteltetett. Sőt úgy Máténak mint Márknak és Lukácsnak előadásában Jézus az ő isteni küldetésének tudatára éppen akkor jut először, a mikor parancsoló kérésére az eleinte vonakodó Keresztelő János megkeresztelte őt: „azonnal kijöve a vízből; és imé, az egek meg-

nyilatkoznak neki, és ő látá Istennek lelkét alájóni mint egy galambot és ő reá szállani. És imé, egy égi hang azt mondja vala: Ez amaz én szerelmes fiam, akiben én gyönyörködöm.“ (Máté evangélium 3. rész 16—17 versek.) Keresztelő János az ő prófétái lelkének egész hevével meg volt győződve arról, hogy az a Jézus, akit ő megkeresztelt, akinek lelkében megszólalt az Úr, csakugyan nem más, mint a próféták által megígért és a zsidó nép által már évszázadok óta várva-várt Messiás. És kétségtelen dolog, hogy Keresztelő János ezen meggyőződése erőteljes hatást gyakorolt magának Jézusnak lelkére is s talán az első, elhárító rugó volt az ő messiási tudatának kifejlődésére. Keresztelő János nemcsak a népnek figyelmét hívta fel az Ítélet elközelgésére és megtérésre, hanem ő volt egyszersmind az aki vallomást teszen Jézusról te vagy a Messiás, aki megígértetett! Ezért nem is lehet csodálkoznunk azon, hogy ez az izzó lelkű új-testamenti próféta Jézus működéséhez érzéki reményeket fűzve, türelmetlen kérdéssel akarja reá birni őt vallomástételre: „János pedig, mikor a fogságban meghallotta a Jézus cselekedeteit, elküldvén kettőt a tanítványok közül, mondá neki: te vagy-e az, aki eljövend, vagy mást várjunk?“ (Máté evangéliuma 11. rész 2—3. vers).

A miként Keresztelő János vallomást tett Jézus mellett, aként esz vallást Jézus is a Keresztelő János kivételes nagyságáról. Tanítványainak minden tétova nélkül jelenti ki, hogy asszonyoktól szülöttek között nem támadott nagyobb Jánosnál, — de másfelől a maga messiási hivatásáról való tökéletes meggyőződéssel állapítja meg azt is, hogy a ki a legkisebb az ő általa megalapítandó Istennek országában, nagyobb az Jánosnál. (v. ö. Máté evangéliuma 11. rész. 11. vers.)

Keresztelő János és a názáreti Jézus őszintén tesznek vallomást egymásnak nagyságáról: János meggyőződése szítja erőre Jézusnak messiási tudatát. És mégis, — a két férfiú között mi csoda nagy különbség tátong éppen az Isten országának fogalmára nézve. Keresztelő János u. i. teljesen osztozott az ő nemzetének és korának érzéki messiási váradalmában — ő is türelmetlen lélekkel azt a megváltót várta, aki Jehova küldötteként, mint a Dávid királyi családjának tagja jelenik meg és megalapítja azt a hatalmas, földi királyságot, a melyben minden nép Izraelnek lesz szolgája. Az ő lelkében is erőteljes nemzeti remények kapcsolódtak a Messiás személyéhez; ő is abban az öröklött hitben szó-

ltott megtérésre és ítélettételre, hogy a megtértek és az ítélet alól felmentetteknek körében ismét új fénnel fog ragyogni Izrael földi dicsősége és helyre áll Dávidnak örök királysága. Jézus ezekkel a váradalmakkal szemben az eljövendő Isten-országának vallás-erkölcsi, szellemi jellegére mutat reá s új világot akar teremteni, nem Izraelnek korlátolt körében és Palesztinának vidékein, hanem az embereknek lelkében, túl minden földrajzi és történelmi korlátokon. Keresztelő János a régi vágyaknak beteljesedését várja; Jézus egy új életnek szellemét hirdeti. A régi, nemzeti vágyaknak beteljesülése lehetetlenség vala: a római uralom már elvégezte a zsidóságnak sorsát. De az új életnek szelleme beteljesült a Jézus Krisztus által az istenfiság ő benne élő és látható valóság lón.

Jézus tanítása és személyisége az emberiség életének egy új korszakát nyitotta meg; Keresztelő János híveinek egy kicsiny szektáját a pharizeusok türelmetlensége és üldözése törölte le a világ szinpadáról. Keresztelő János világtörténelmi jelentősége abban áll, hogy ő serkenti tette a názáreti ácsnak fiát és ő hirdeti a megtérésnek lelki keresztségét.

5. §. Az ántik néphít.

Mielőtt Jézus személyiségének leírására és tanításának előadására térnénk, röviden meg kell ismernünk a Jézus korabeli néphítnek főbb vonásait, mert e vonások ismerete nélkül nem vagyunk képesek tisztán látni azt, a mi az evangeliumok elbeszéléseiben csak pusztá járulék.

Az ántik néphít, a mely tulajdonképpen az újabb keletkezésű néphítnek szülő anyja volt, magában egyesíti mindazokat a naiv és tudománytalan képzeteket, a melyek a hellenistikus-római kor legkülömbözőbb vallásaiban és u. n. mysteriumaiban a világ és az ember, a test és a lélek, a démonok és a szellemek felfogására nézve uralkodók voltak. E néphít szerint a föld középpontja volt a teremtett mindenségnek, a mely az istenek vagy isteneknek műve. A föld maga tulajdonképpen az egész világ; de ez a világ oly kicsiny, hogy határait szemeink belátják. A föld mellett ott a hold, a nap és a csillagok, a melyeknek pályáját isten határozta meg, de a melyek mégis démonok és szellemek hatása alatt állanak. Démonok és szellemek népesítik be a földnek kerekét, hogy jóval ajándékozzák meg a hívő embert, vagy bajjal,

nyomorúsággal sújtásák. Puszták és hegyek, járhatatlan szakadékok és a folyók mélyei, bizzar alaku sziklák és rejtelmesen susogó falombok, sőt maga az emberi lélek is, — egyformán lehetnek jó szellemeknek vagy gonosz démonoknak lakhelye. Minden betegség, de főleg a lelki betegségek, a rossz démonoknak műve, a kik megszállva az emberi lelket és testet, azt a maguk hatalma alá kényszerítik. Ezért beszélnek az evangéliumok gonosz lelkeknek és démonoknak kiűzéséről, valahányszor Jézus a maga isteni lelkének szuggesztív erejével gyógyít meg lelki bajokban synlódó betegeket.

Az antik néphít előtt ez a világ egy csodálatos alkotmány, a melynek szépségei elragadják a naiv és hívő lelket, de a melynek törvényéről, kényszerü összefüggéséről sejtelve sincs. A természet, a mely titkosan működő, megszemélyesített erővel, az ember felett hatalmat gyakorló démonokkal és szellemekkel van tele, a csodáknak birodalma. Akárhová lépik az antik népfia, mindentit meglepő csodákkal találkozik, mert a jelenségeknek természetes okát nem ismeri, de nem is keresi, tudván, hogy istennek és a szellemeknek keze nyilatkozik meg mindenütt. A naiv ember értékelése csodát lát mindabban, a mi reá nézve meglepő, új, fenséges és becses. A mit emberi ésszel meg nem foghatunk, a minek értékét meg nem becsülhetjük, csodát látunk abban: Jézus a maga Isteni tulajdonságait legkézzelfoghatóbban ott mutatja meg, a hol csodákat teszen.

A miként kifürkészhetetlen az egész nagy természet, aként kifürkészhetetlen a lélek élete is. Maga a lélek is test, csakhogy sokkal finomabb anyagból készült; a lélek is eszik, táplálkozik, éhséget érez és fájdalokat, miként a test; tevékenységeit szellemek és démonok irányítják s a keresztyén felfogás szerint legértékesebb lélek az, a melyik a csodásan működő szent léleknek élt szolgálatában. Kit megszáll a lélek, az prófétát, tanít, zsoltárokat énekel, és nyelveken beszél. Pál apostol lélekben a hetedik menyégben jár és hal ottan ki nem beszélhető dolgokat. Jézus is a lélek által vitéti a hegyre. — A léleknek isteni eredete van, azért becsesebb is, mint a test és halhatatlan, örökkévaló. Akinek lelke a maga isteni eredetéhez hű maradt, míg a testhez láncoltan járt ebben a földi életben, annak lelke üdvezül és boldog lesz a túlvilági életben is; de a kinek lelke, a maga isteni eredetéről megfeledkezve, a testnek lett szolgája, az elkárhozik és sanyarog a pokloknak mélyein. Őskeresztyén felfogás szerint

Jézus maga is alászállott a poklokra, hogy hirdesse Isten evangéliumát az elkárhozott lelkeknek, alkalmat és módot nyujtván nekik a megtérésre. (v. ö. Péter 1-ső levele 3. rész 18. s köv. versek).

Ez az antik néphit tükröződik vissza az evangéliumok elbeszéléseiben, de nem Jézus tanának lényegét, hanem csak működésének háttérét képezi, mely homályos háttérből, mint egy rembrandti képen, annál fényesebben tör elő az az új szellem, a melylyel Jézus ajándékozta meg az emberiséget.

Az alábbi sorok ezt az új szellemet akarják megértetni, a modern ember felfogásához, lelkéhez közelebb hozni, hogy ez által tisztuljon, izmosodjék az az öntudat, a mely a keresztyén embert valóban keresztyénné teszi.

ELSŐ FEJEZET.

Jézus evangéliuma istenről.

6. §. Az evangéliomokról, mint a keresztyénség történeti okmányairól.

Gyermekkorunk óta tudjuk, hogy Jézus személyiségének és tanításának alapvonásait leghívebben az u. n. synoptikus evangéliumok, Máté, Márk és Lukács evangéliomos könyvei őrizték meg számunkra. Ezeknek a könyveknek keletkezési ideje, keletkezési helye, célja, szerzője felől mai nap sem tudunk egészen bizonyos adatokat megállapítani. Nem is feladatunk e helyen bővebben foglalkozni ezekkel a kérdésekkel; a további fejtegetések megértése szempontjából teljesen elegendő a következő tényeknek konstataciója. Mindenekelőtt bizonyos az, hogy a synoptikus evangéliomok Jézus tanítását, életét és halálát, a történethez ragaszkodva, hűen adták elő. Tagadhatatlan ugyan, hogy a három szerzőnek előadásában egyes tényekre nézve nem éppen jelentéktelen eltérések állapíthatók meg; de ezek az eltérések magát a lényegét nem érintik. Mind a három evangéliumban ugyanaz a *szellem* nyilvánul meg, ugyanaz az *élet* lüktet és ugyanarról az *erőről* tétetik bizonyosság.

Az új-szövetségi irodalomtörténetnek szinte általánosan elfogadott nézete szerint a Máté és Lukács evangéliomának alapja

a Márk evangéliuma vala, a mely Kr. u. mintegy 70. évben keletkezett, első evangéliom. Mindakét evangélista függ Márktól, de Lukács független Mátétól, habár mindaketten igen bőségesen használják fel azt a gyűjteményt, a mely Jézusnak beszédeit és mondásait foglalja magában. Mig Máté és Lukács főleg Jézusnak beszédeire fektetik a fősúlyt, addig Márk evangéliumában Jézus tettei állanak előtérben. Máté és Lukács evangéliumának közös kincse az u. n. *hegyi beszéd*, amely Jézus szellemének leghüebb és legfényesebb tükre. E beszédet egybefoglaltan közli Máté a maga evangéliomának 5—7 fejezetében, úgy tüntetvén fel a dolgot, mintha Jézus ezt a beszédet egyfolytában, egy helyen, egy és ugyanazon hallgatóság előtt tartotta volna, Lukács ellenben a 6. fejezetből a 16 fejezetig közli szétszórta a beszédnek egyes helyeit úgy azonban, hogy a Máté által közlött beszédétől lényegesen egyetlenegy pontban sem tér el. Ez a tény azért bir nagy fontossággal a Jézus tanításának szempontjából, mert a hegyi beszéd, illetve azok a nyilatkozatok, melyeket e név alatt Máté és Lukács evangéliumából ismerünk, kétségen kívül Jézus tanításának magvát és szellemének leglelkét foglalják magokban. És ha nem hagyjuk figyelmen kívül azt sem, hogy mind a két szerző egy közös forrásból merítette ezeket a nyilatkozatokat, a mely forrás a szájbeli hagyományt híven őrzötte meg, akkor valóban nincs okunk kételkedni abban, hogy Jézus azokat a nyilatkozatokat megtette s amit azok Jézus tanítására, szellemére nézve magukban foglalnak, történeti hitelességgel bir. A hegyi beszéd ezek szerint Jézus tanításának és a jézusi szellemnek megismerése szempontjából a történeti forrás jellegével bir.

A hegyi beszéd egyes nyilatkozatai mellett, Jézus tanításának megértése és értékelése szempontjából, az ő *példabeszédei és parabolái* birnak elsőrendü fontossággal. Ezek a példabeszédek és parabolák, melyek a keleti lélek őstalajában gyökereznek és a keleti bölcsességnek találó formái, Jézus szellemét lehelik felénk évezredeknek távolából s mikor olvassuk őket, megjelenik szemünk előtt a Mester fenséges alakja, a mint tanítványait az élő Isten igéjével táplálja. Ezekben a példabeszédekben és parabolákban minden tétova reflexio nélkül adja Jézus nekünk a maga lelkét; és szerkezetüknek, képeiknek, hasonlataiknak egyszerűsége nem csak lehetővé teszik számukra azt, hogy rajtuk át Jézusnak lelkében merüljünk el, hanem egyenesen kényszerítenek is erre az elmerülésre. Ezen példabeszédek és parabolák közül nem egy

már Jézus előtt is ismeretes vala a zsidóság körében, de Jézus ajkain új jelentést, új értelmet nyer mindenik: minden, a mi bennük mondatik, az isten országának titkait teszi nyilván érthetőkké; ugyanakkor minden parabola a saját értékében is a végtelenségig megnővekedik.

A hegyi beszéd, a példabeszédek és a parabolák Jézus tanának és szellemének, az ő belső, valódi életének igazi történeti forrásai. Aki ezekből a forrásokból megértő lélekkel merít, az előtt elevenné válik és életet nyer a názáreti Jézus alakja, annak lelkében testet ölt a Jézus szelleme, arra nézve feleslegessé válik az életrajznak minden külső, s bizony az evangéliumok elbeszéléseiből alig megállapítható adata, mert arra nézve a Jézus ismét éppen úgy él, a mint élt és tanított a 12 tanítvány körében, a Jordán partjain, Palesztina halmain, ezelőtt kétezer évvel. A synoptikus evangéliumok nem történetet írnak az utódok okulására, hanem lelkük mélyéből merítve egy *életet* varázsolnak elénk, a mely életet csak úgy ismerhetünk és úgy érthetünk meg, ha mi magunk is megéljük azt. *Jézus megértése* — s e mellett legvilágosabb bizonyosságot éppen a synoptikus evangéliumok szerzői tesznek — *Jézusnak megélése*. Megértjük Jézust, hogy ha a synoptikusok elbeszélései alapján az ő krisztusi élményét a magunk élményévé tesszük, a miként a maguk élményévé tették Pál, a pogányok apostola, János, a legnagyobb keresztyén, Luther és Kálvin, Augustinus és assisi szent Ferenc.

7. §. Jézus küldetése.

Ha Jézus küldetésének célját röviden megjelölni akarjuk, azt szoktuk rendesen mondani, hogy ő a próféták által megjövendölt Messiás, görög nyelven *Krisztus*, azaz, a „felkent“. Az ó-testamentumi és a Jézus korabeli zsidóság a Messiási ország eljövételét reménylette és várta, úgy tekintvén a Messiást, mint a Jehovának felkentjét, aki vasvesszővel és örökké tartó dicsőséggel fog uralkodni a pogányok felett. Egészen bizonyos dolog, hogy Jézus, az egyszerű názáreti acsmesternek fia, megkereszteltetése után annak a megígért Messiásnak tartotta magát és egész lelkét az a meggyőződés tartotta fogva, hogy ő az Isten által küldetett a beteg és nyomorúságos Izrael meggyógyítására. Ő az Úrnak felkentje, a dicsőséges Messiás, a ki az idők folyamán egészen világosan látja, hogy az ő feladata nem földi, érzéki birodalmaknak felállítására, a zsidóság nemzeti, particularis vágyainak beteljesítése, hanem a szellemi, a vallás-erkölcsi Isten országának hir-

detése. Jézus jól tudja, hogy ő több, mint anyától született, közönséges ember, de másfelől arról sem felejtkezik meg egy percre is, hogy Istentől küldetvén nem más, csak küldöttje Istennek, aki az ő ura, parancsolója és a kinek akarata előtt az ő akarata alázatosan hajlik meg. Jézus bűnöket bocsát az ő urának, atyjának nevében, de a gazdag ifjunak nem engedi meg, hogy jónak nevezze őt, mert jó egyedül csak az Isten. Az írástudók és pharizeusok, a főpapok és sadduceusok egész felingerült sektájával szemben emberfeletti bátorsággal veszi fel a kiméltlen és egyenlőtlen harcot, de Isten előtt mély alázattal borul le: nem amint én, hanem amint te akarod Atyám! Tanítványai mindig csak „Isten fia” névvel illetik, valahányszor az ő küldetésének és személyiségének jelzéséről van szó; ő maga ellenben kivétel nélkül csupán „ember fia”-nak mondja magát. Jézus az ő működésének egész ideje alatt vallotta, hogy őt Isten *küldötte* az emberekhez s éppen ezért ő *több*, mint azok, akikhez Isten által küldetett; de más felől egész öntudatát betöltötte az Isten iránt való végtelen hála és mélységes alázat, mert hiszen ő csak *küldötte* volt az Úrnak. Jézus több, mint próféta, mert ő nem egy nálánál nagyobbak eljövételét hirdeti az Úr megbízásából; sőt ellenkezőleg ő maga az, akit az ó-testamentum prófétái megjövendeltek és akinek eljövételét hirdette Keresztelő János. Az ő küldetésének lényegét valóban csak a „Messiás” szó fejezheti ki; de mikor e szót Jézus küldetésének jelzésére használjuk, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy törülnünk kell e fogalomból mindazt a földi, érzéki vonást, a mely évszázadok folyamán hozzátapadt. Jézus a kísértővel szemben az ő atyjának hatalma alá helyezi magát, vlsszautasítja a neki felajánlott világuralmat s ebben a pillanatban szakít a zsidóság messiás-eszméjével is. A mikor Jézus e szavakat kiálta a kísértő fülébe: „Eredj el Sátán, mert meg van írva: Az Urat, a te Istenedet imádd és csak néki szolgálj” (Máté evangéliuma 4. rész. 10. vers.) — akkor a zsidó messiási eszmének érzékisége helyére a krisztusi eszmének alázatos szellemisége lépik: Jézus, a helyett, hogy az egész föld kerekét a maga hatalma alá vetné, önmagát veti Istennek hatalmába és állítja az Úrnak szolgálatába.

Jézus emberfeletti személyiségének jelzésére csak a messiási cím volt alkalmas, de ez a cím, mihelyt Jézusra vonatkoztatjuk, egészen új tartalmat nyer: levelvén a maga zsidó érzékiségét egészen vallási jelleget ölt. Jézus valóban az Úrnak „felkentje”,

aki lemondván a maga földi uralmáról, az Istennek erszágát alapítja meg e földön, hogy legyen mindenki Istennek fia, a miként ő az, és szolgáljon mindenki az Úrnak, a miként ő is csak neki szolgál, szóval: hogy Isten legyen Úr mindenek felett.

8. §. „Isten fia.“

Az evangéliumi elbeszélések bizonyosokká tesznek arról, hogy nemcsak Jézus tartotta magát a próféták által megjövendölt Messiásnak, hanem tanítványainak szűkebb és tágabb köre is meggyőződéssel tettek vallomást róla, mint az élő Istennek fiáról. Az „Isten fia“ elnevezés a maga sajátos értelmében u. i. a zsidók által várt Messiásnak volt egyik disztó jelzője: a Messiásnak emberfeletti méltósága és isteni eredete jutott benne kifejezésre. Az elnevezésnek alapját kétségtelenül az ó-szövetségben kell keresnünk, ahol a 2. zsolttár 7. verse így szól: „Jáhvé szóla hozzám: te vagy az én fiam; ma szültelek téged.“ Másfelől azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, hogy Jézus korában ez a kifejezés a „pogányoknál“ is használtatott, különösen a római császárok kiváltságos hatalmának és méltóságának értékjelzésére. Az egyik papyrus leleten Augusztus császár egészen kifejezetten mondatik „isten fiának“, — *Theou hüios*. — Ha tehát a kifejezésnek zsidó, közelebbről ó-szövetségi eredete minden vitán felül való; az sem kétséges, hogy e kifejezésnek módosítására és elterjedésére annak hellenistikus-római használata sem volt minden hatás nélkül.

Minket itt már most közelebbről csak az érdekel, hogy milyen értelemben mondták Jézust az Isten fiának az evangéliumok és milyen értelemben vallotta magát Jézus az élő Isten fiának? Ha kissé figyelmesebben tanulmányozzuk azokat a kijelentéseket, a melyek Jézusnak istenfiuságára vonatkoznak, megállapíthatjuk azt, hogy itt szó sem lehet a kifejezésnek olyan metafizikai értelmezéséről, mintha az Jézusnak természetfeletti, csodás származását akarná kiemelni. Igaz ugyan, hogy a későbbi korok dogmatikai harcaiban igen gyakran magyaráztatott az Isten fiu kifejezés ilyen metafizikai értelemben; ez a történeti tény azonban magán a dolgon semmit sem változtat: sem Jézus, sem az evangélisták nem tudnak az ilyen spekulatív-metafizikai értelmezésről.

Jézusnak a maga fiasági tudatáról mondott legfontosabb

nyilatkozatát a Máté evangéliuma 11. rész. 27. verse, illetve Lukács evangéliumának 10. rész. 22. verse foglalja magában; „Mindent nekem adott át az én atyám, és senki sem ismeri a fiút, csak az atya; az atyát sem ismeri senki csak a fiu, és akinek a fiu megakarja jelenteni.” — Ezt az istenfiuságot Jézus nem eredettől fogva viseli lelkében, hanem a megkeresztelkedéskor jut annak világos tudatára, a mikor Máté evangéliumának 3. rész. 17. verse szerint ez a szózat hallatszott az égből: „Ez az én szerelmes fiam, akiben én gyönyörködöm.” Ez a szózat pedig egyszerűen csak annyit mond, hogy Isten, ki Jézust a maga fiául választotta, egy atyának szeretetével viseltetik iránta és gyönyörködik benne, mint a hogyan egy földi atya gyönyörködik az ő fiában, aki az ő akaratának engedelmes és hű beteljesítője. A fuiság itt már teljesen szellemi-vallási értelmet nyer s az Isten és Jézus között való szoros viszonynak jelzésére szolgál. — Ilyen értelemben fogadta el azt Jézus is az ő hivatásának jelzésére. Őt és Istent a közöttük levő szeretet viszonya kapcsolja egybe, és ennek a belső, eledlig példátlan szeretetnek, mely magában foglalja az alázatosságot, az engedelmességet, a hűséget, az atya és fiu között levő szeretetteljes viszony a legtalálóbbs egyszerűbb, mindenki által megérthető, sőt érezhető kifejezése. Ez a fenntartás és érdek nélkül való szeretet avatja fel Jézust különleges értelemben vett Isten fiává; ez a szeretet teszi őt képeessé, hogy megértse, ismerje az ő menyei Atyjának akaratát; és ez a szeretet indítja őt arra is, hogy az Atyának megismert akaratát közölje az ő embertársaival, akik szintén arra hivatnak el, hogy Isten-fiákká legyenek.

Jézust az ő páratlan isten-fiusági tudata teszi Megváltóvá: ő jól tudja, hogy Istent különleges, magasabb értelemben nevezheti Atyjának, mint a többi halandó, mert az ő lelke és Istennek lelke, az Isten akarata és az ő akarata elválhatatlanul egy. Közte és Isten között a szeretetnek ez a viszonya oly benső és oly erőteljes, hogy ő csakugyan közbejárhat ennél a szeretett Atyánál a bűnös emberiségért és kibékítheti az emberiséget Istennel.

Ilyen értelemmel bírván az Isten-fia elnevezés, egészen természetes, hogy a Jézus tanának legvégső követelménye ez: legyetek Isten-fiákká, vagy a hogyan a hegyi beszéd mondja: „legyetek tökéletesek, mint a ti menyei Atyátok“. Jézus egészen sajátos és különleges értelemben volt Istenfia, mert ő *csak* az Istennek akaratát teljesíti; de kisebb-nagyobb mértékben Istennek

fia mindenki, aki szeretettel közeledik az Istenhez. Minél magasabb fokára hágott valaki a vallási fejlődésnek, minél nagyobb mértékben valósította meg magában a vallási *értéket*, annál méltóbban tarthat jogot arra, hogy Istennek fia legyen. Jézus egyedül az Istennek fia, mert a vallási fejlődésnek legmagasabb foka nyilvánul meg benne, és mert ő a vallási *értéket* tökéletesen megvalósította.

9. §. „Az ember fia.“

A míg az evangélisták és az evangéliumok elbeszélése szerint a tanítványok általában véve Isten fiának nevezik Jézust, addig ő maga előszeretettel alkalmazza a maga hivatásának jelzésére az „ember fia“ elnevezést. Ezt az elnevezést soha más Jézusra nem alkalmazza, hanem csak ő maga.

Ennek a kifejezésnek eredetét is az ó-szövetségben találjuk meg. A Máté evangéliumának 24. rész. 30. versében ezt olvassuk; „És látni fogják embernek fiát jönni az égnek felhőin erővel és sok dicsőséggel“. Ez a hely egyenesen a Dániel próféta könyvének 7. rész 12—14. verseire utal, a hol az *embernek fia* az égnek felhőin ereszkedik alá és pusztítja el a tenger mélyéből feljövő fenevadakat. A Dániel könyvében az égnek felhőin alászálló ember-fiu egy apokalyptikus alak, aki a négy nagy világbirodalmat symbolisáló fenevadat elpusztítja és diadalmas küzdelem után az Istennek trónjára ül, hogy onnan uralkodjék. Máté evangéliumának fennebb idézett verse is egészen apokalyptikus jellegű: a világ végéről, a világ ítéletéről és Jézusnak eljövételéről szól s magát Jézust nevezi — nyilvánvalólag a Dániel próféta képére való vonatkozással — ember fiának. Az ember-fiának ezt az apokalyptikus méltóságát, ezt az ítélettartói dicsőségét azonban nemcsak ez az egyetlen idézett hely tulajdonítja Jézusnak, hanem a Máté evangéliumának 26. rész 24. versében — e szavakat intézi Jézus az ő tanítványaihoz: „Az embernek fia jóllehet elmegy, a mint meg van írva felöle, .“; a 26. rész 63. versében pedig a főpap e kérdést intézi hozzá: .“ te vagy-e a Krisztus, az Istennek fia?“ — mire Jézus (64. vers) eként válaszol: „Te mondád. Sőt mondom néktek: mostantól fogva meglátjátok az *embernek fiát* ülni az Istennek hatalmas jobbán, és eljönni az ég felhőiben“. — Mindezek a nyilatkozatok elégségesen bizonyítják azt, hogy Jézus a Dánieli képnek ember fia kife-

jezését egyenesen igénybe vette az ő küldetésének jelzésére, csak-hogy abból minden érzéki, földi, szóval zsidós képzetet törülve, tisztán szellemi értelemben nevezte magát ember-fiának. Jézus az ember fiának, ennek a dánieli apokalyptikus alaknak, minden dicsőségét és méltóságát igényli magának, a mikor az itélettartásról és az ő visszajöveteléről beszél.

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, hogy Jézus nemcsak az ő messiási dicsőségével kapcsolatban nevezi magát ember-fiának, hanem igen gyakran használja ezt a kifejezést akkor is, a mikor szenvedéseiről, gyaláztatásáról és haláláról beszél. A Márk evangéliumának 8. rész. 31. versében pld. a következőket olvassuk: „Mert tanítja vala tanítványait, és ezt mondja vala nekik: Az embernek fia az emberek kezébe adatik, és megölik őt; de ha megölték, harmadnapra feltámad.“ — Vagy ott van a Lukács evangéliuma 22. rész, 22. vers, a hol csak szenvedéséről beszél Jézus és az árulónak büntetéséről, de feltámadásáról említést sem tesz: „És az embernek fia jóllehet elmegy, mert elvégeztetett; de jaj annak az embernek, aki által elárultatik.“

Világos dolog, hogy az ember-fia jelzőnek ebben a két idézetben — a melyeknek számát könnyen szaporíthatnók — foglalt értelmét a Dániel apokalyptikus képe alapján meg nem magyarázhatjuk, mert hiszen Dániel könyvében szó sincsen az ember fiának szenvedéséről és megöletéséről, hanem csak dicsőségéről és uralkodásáról. A dánieli értelemben vett ember-fia egy merőben isteni alak, aki hatalmában tartja a földnek minden teremtését és az Istennek trónusán van az ő méltó helye; az említett két idézet ellenben az ember-fiának csak megaláztatásáról, szenvedéséről és megölettetéséről tud. Az ember-fia ezen utóbbi értelmezése is az ó-szövetség egyik könyvében gyökerezik. Esaiás próféta az ő prófétás könyvének második, illetve harmadik felében az „*Úrnak szenvedő szolgájáról*“ beszél, aki Izrael között megvetetten, szenvedések és nyomorúságok sulya alatt meggyönyvedve él, de éppen ennek a szenvedő szolgának volt feladata az, hogy megszabadítsa az ő népét, magára vévén annak vétkeit és bűneit. Jézus, mikor az ő szenvedésével és halálával kapcsolatban beszél magáról, mint az embernek fiáról, akkor egyenesen az Esaiás próféta könyvének hatása alatt áll és mindig az Esaiás által hirdetett Úr szenvedő szolgájának alakja lebeg szemei előtt. Különösen figyelemre méltó Esaiás könyve 53. rész 3-ik verse:

„utált és az emberektől elhagyott volt, fájdalmak férfja és betegség ismerője: mint aki elől orcánkat elrejtjük, utált volt; és nem gondoltunk vele.“ Esaiás könyvének kétségtelenül erre és ehhez hasonló helyeire vonatkozik Márk evangéliuma 9. rész 12. vers: „Ő pedig felelvén, mondá nekik: Illyés ugyan előbb eljövén, helyre állit mindent; de hogyan van az embernek fiáról megírva, hogy sokat kell szenvednie és megvettetnie?“

Az ember fia jelzőre nézve tehát egészen világosan állapíthatjuk meg azt, hogy e fogalomban, amint azt Jézus az evangéliumok elbeszélése szerint, a maga messiási hivatásának kiemelésére használta, — ebben a fogalomban dánieli és Ésaiási vonások egyesülnek. Előtérben azonban a dánieli vonások állanak, mert még ott is, ahol Jézus az ember fiának szenvedéséről, haláláról, megöletéséről beszél, még ott is legtöbbször megemlékezik az emberfiának feltámadásáról, az őt eláruló Judásnak büntetéséről, világos és félre nem érthető jeleül annak, hogy az ő messiási dicsőségének, messiási páratlanságának tudata mindig ott lobogott, eléghetetlen tüzzel az ő tiszta és büntelen lelkében.

Mind akét jelző, melyet az új testamentumi evangélisták a Jézus személyére nagy szeretettel alkalmaznak, az „Isten fia“ és az „ember fia“ elnevezések egyformán a Jézus messiási hivatását juttatják kifejezésre olyan jelzők által, a melyek Izrael népe között már évszázadok óta ismeretesek valának, mint az óhajtott és az eljövendő Messiásnak diszitő jelzői. Az evangélisták az „Isten fia“ elnevezés által óhajtják kifejezésre juttatni azt a reményteljes meggyőződésüket, hogy Jézus, a názáreti ácsnak fia, csakugyan a dicsőségre és uralkodásra elhívott Messiás; Jézus pedig az „ember fia“ jelzőnek igénybe vétele által juttatja kifejezésre azt a páratlan messiási tudatát, a mely valóban tisztában volt azzal, hogy szenvedések, megvettetés és megalázkodások útján kell eljutnia az ő menyei atyjának dicsőségére. Míndakét jelzőből eltűnt a régi, zsidós, érzéki tartalom, a melynek helyébe a Jézus szelleme vallás-erkölcsi tartalmat töltött s ez által azoknak nem új, hanem a magok eredeti, isteni jelentését adta meg. Isten-fiává és ember-fiává nem a test, nem a származás, nem az ígéretek és a születés előjoga teend, hanem az a szellem, a melynek forrása és végső célja maga az Isten.

10. §. Jézus és a „törvény“.

Ha teljesen tisztába akarunk jönni azzal a kérdéssel, hogy milyen viszonyban állott Jézus a messiási törvénnyel, a mely a zsidóságnak mintegy vallási alkotmányát foglalta magában és nem vala egyéb, mint egy Jáhvé és Izrael között kötött jogi szerződés, tudnunk kell azt, hogy Jézus egész életén, működésének egész ideje alatt népének hú fiául vallotta magát. Az ő célja egyenesen az vala, hogy Istenhez térítse Izraelnek eltévedt juhait s ezért egész határozottsággal követelte a mózesi törvénynek pontos betöltését. A Máté evangéliuma 5. rész, 18. versében a következő nyilatkozatot teszi Jézus: „Bizony mondom nektek, míg az ég és a föld elmulik, a törvényből egy jóta vagy egyetlen pontocska el nem mulik, a míg minden be nem teljeseedik“. Azaz: Jézus a törvény teljes betöltését, mint a megtérésnek, a világ megváltozásának elengedhetetlen feltételét követeli. — Ámde másfelől azt látjuk, hogy Jézus a legnagyobb lelki nyugalommal teszi magát túl az ó-testamentum egyes rendelkezésein, a mikor például szombat-napon betegeket gyógyít, megengedi tanítványainak, hogy szombaton a kalászból magot morzsoljanak ki és minden hagyományokhoz ragaszkodó, „hú“ zsidónak kinos megdöbbenésére azt a nyilatkozatot teszi, hogy „a szombat van az emberért és nem az ember a szombatért“ (Márk evangéliuma 2. rész. 27. vers.) A legteljesebben világítja meg Jézusnak az ó-testamentomi törvény egyes rendelkezéseivel *szemben* elfoglalt álláspontját az az elbeszélés, a melyet Máté evangéliuma 19. rész 3—12 verse, és Márk evangélium 10. rész 2—12. verse őrzött meg számunkra. Ezen elbeszélés szerint az irástudók a házassági elválásra vonatkozó véleményét akarták megtudni Jézusnak. A mózesi törvény szerint u. i. aki feleségétől elválni akar, elváló levelet kell annak kiállitania s úgy bocsátani el az asszonyt. Jézus korának irástudói pedig éppen afelől vitatkoztak nagy elkeseredéssel, hogy milyen okból lehet ilyen elváló-levelet kiállitani. Jézus természetesen ebbe a rabbinistikus vitába — a melyről pedig minden valószínűség szerint tudomással birt ő is, — nem elegendik bele, hanem csak annak kijelentésére szórítkozik, hogy „amit az Isten egybeszerkesztett, ember el ne válassa“. A mikor pedig az irástudók a Mózes által megengedett válólevélre hivatkoztak, Jézus az ő egész isteni lelkének nyugalomával és biztosságával felel nekik; „Mózes a ti szívetek keménysége miatt engedte volt meg nektek, hogy

feleségeiteket elbocsássátok; de kezdettől fogva nem így volt ez" (Máté ev. 19. r. 8 vers). Jézus tehát itt is a mózesi törvénynek egy rendelkezésével szemben foglal állást és Mózesrel szemben magára az Istenre hivatkozik, aki a házasságot felbonthatatlannak szerezte.

Hogyan magyarázható meg már most az, hogy Jézus né-mely nyilatkozatában az *egész* törvénynek *pontos* betöltését köve-tell, mikor pedig ő maga szegi meg a törvénynek egyes rendel-kezéseit vagy pedig ezen rendelkezésekkel szemben foglal állást?

Jézus, mikor az egész törvénynek pontos betöltését sürgeti, akkor a törvénynek *szellemé* áll előtte a maga egészében és a mózesi törvényt, a maga lényege szerint úgy tekinti, mint a mely-ben az ő menyei Atyjának akarata nyilvánul meg. A törvénynek lényege ez: szeresd a te Istenedet és szeresd a te felebarátodat. Minden, ami ezzel a lényeggel nem egyezik, mint emberi gyen-geségből emberi gyengeségek kedvéért tett engedmény, az igazi törvénynek keretéből kiesik és az Istennek akaratával sem egye-zik. Melyik rendelkezés egyezik Istennek akaratával és melyik nem? melyik folyik a törvénynek lényegéből és melyik ellenkezik ezzel? — erre a kérdésre természetesen csak az tud feleletet adni, akinek kezében magasabb mérték van, mint a mózesi törvénynek, az írástudói és a phariseusi hagyománynak mértéke. Erre a fele-letre csak az képes, aki ismeri az ő menyei atyjának akaratát köz-vetlenül, a törvénynek közvetítése nélkül; aki tudja, hogy mit kíván tőlünk az Isten, mert az ő akarata és az Istennek akarata egyek.

Ha már most tudjuk, hogy az írástudók és phariseusok a törvénynek lényegét teljes mértékben elejtve, pusztán a cerimoniá-lis és kultikus külsőségekre fektették a súlyt, akkor megértjük azt is, hogy miért támadta őket Jézus oly kiméletlenül és miért vívott velük igazán életre-halálra menő küzdelmet. Az írástudók és fari-zeusok, a zsidó, juristikus egyháznak hivatalos képviselői, a tör-vény betűihez ragaszkodva, teljesen elveszítették azt a mértéket, a melynek segítségével a cselekedetnek erkölcsi és vallási érté-két mérni lehet: előttük egyetlen és döntő szempont nem a léleknek idvessége, hanem az egyháznak haszna vala. Ezért csen-dül fel oly rettenhetetlen erővel a hegyi beszédben Jézusnak ki-jelentése, a mely egyszersmind az írástudók és a farizeusok elleni harci szózat: „Mert mondom néktek, hogy ha a ti igazságotok nem több az írástudók és farizeusok igazságánál, semmiképpen

sem mehettek be az menyeknek országába“ (Máté ev. 5. rész 20. vers.) Az irástudó és farizeus, mint a zsidó, juristikus egyháznak képviselője, egyenesen ennek az egyháznak szellemét juttatja kifejezésre, a mikor képmutató vallás-gyakorlataival és aske-sisével a cselekvésnek külsőségeire veti a súlyt, a cselekedetnek forrását képező *érzülettel* mit sem törődve. Jézus ezzel a mindent megtévesztő gyakorlattal szemben, a törvény lényegét tekintí és az érületnek jóságától teszi függővé a cselekedetnek és az egész embernek értékét. Jézus a törvényt a szó legteltesebb értelmében betölti, mert nem öncélt lát benne, hanem csak időleges és pusztá eszközt; de másfelől, a menyiben ez a törvény pusztá kasuistikára vezet és a lényegét megöli, nem habozik annak lényegölő rendelkezéseit hatályon kívül helyezni. Jézus a törvényt éppen az által tölti be, hogy annak a lényeggel ellenkező rendelkezéseit eltörli. Eltöröltetvén pedig ezek a rendelkezések, annál tökéletesebb fényben fog ragyogni előttünk a cél, a mely felé a törvény minket, mintegy kézen fogva, vezet.

11. §. Az isten országa.

Jézus igehirdetésének és evangéliumának egész tartalma e két szóban fejezhető ki: Istennek országa. Már Jézusnak eljövételét hirdető Keresztelő János e szavakkal fordult az őt követők-höz: „térjete meg, mert elközelgett a *menyeknek országa*“. (Máté ev. 3. rész, 3. vers.) Az a kérdés, hogy mit kell értenünk az „*Istennek országa*“ vagy a vele egyjelentésű „*menyeknek országa*“ kifejezés alatt?

Az „Isten országa“ kifejezésnek alapját is az ó-szövetség és a későbbi zsidóság irataiban kell keresnünk. Ezen kifejezés alatt mindazt értette a dicsőség, uralom, érzéki boldogság és hosszú-hosszú élet után vágyakozó, jámbor zsidó, ami az ő lelkének, annak a meggyötört, de végtelenül önző léleknek drága és szent vala. A zsidó hit szerint, a mélyet az ó-szövetség és a hagyomány tápláltak, eljön majd az idő, mikor Jahvé ítéletet teszen a föld kerekiségének minden népe fölött s kiterjesztendi Izraelnek uralmát az egész világ felé. Jahvé u. i. a mikor uralma alá veti a földnek minden népeit, uralmának részesévé teszi majd Izraelt is, az ő választott és kiváltságos népét. Ezt az országot, a melyet az ó-szövetség menyek országának, isten országának nevezett a zsidó nemzeti gög és türelmetlenség, a fékevesztett keleti fántá-

ziának és érzékiségnek buja színeivel festette ki. Ez az ország a boldogságnak, a jólétnek, a nemzeti és egyéni élvezetnek volt kiapadhatatlan raktára; ennek az országnak fiai — természetesen a zsidók, és kizárólag csak azok, — elképzelhetetlen bőségben élnek, évezredek át fog tartani egynek-egynek élete; egy férfi gyermekeinek száma is ezrekre rúg; a föld minden munkáltság nélkül hozza meg évenként többször a maga dús gyümölcsseit; eltűnik a föld színéről a betegségnek és nyomornak minden faja, — szóval egy olyan ország lesz majdan az Istennek országa, mint a milyenről csak naiv gyermekek lelkéhez szóló meséink beszélnek.

És ez a csodás, boldog ország első sorban politikai jellegű vala. Ez a politikai jelleg nyilvánul meg az olyan egyszerű és jámbor zsoltárokból is, mint a milyenek a Mária és a Zakariás éneke a Lukács evangéliumában. (1. rész.) Ebben az országban Izrael fog uralkodni és a Dávid királyi házában sarjai ülnek trónusán. Jellemzője ennek az országnak a világi nagyság, az örökké tartó dicsőség, a páratlan érzéki fény és pompa, de nem a vallási tisztaság, a morális és lelki nemesség.

Jézus azonban, a mikor Isten országának eljövételét hirdette, népének ilyen érzéki, politikai váradalmaiban nem osztozott. (v. ö. fennebb a „Jézus hivatásáról“ szóló fejtegetésekkel.) Isten országa a Jézus felfogása szerint az Istennek uralma a lelkek fölött és a lelkekben, egy olyan ország, amely nincs sem tér, sem idő korlátaihoz kötve, mert egyetlen jellemzője az, hogy Istennek akarata uralkodik benne. És Jézus, mint Istennek fia, mint embernek fia, mint a próféták által megjövendölt Messiás, éppen annak az országnak megalapítását tekintí a maga hivatásául. Ámde az ő lelkétől teljesen távol állott az a gondolat, mintha az Isten országa egy csodás esemény által hirtelen szállana alá a földre — éppen Palesztina földjére —, és egyedül Izraelnek úralmában állana. Habár másfelől az is kétségtelen, hogy főleg működésének kezdetén, mindig az Izrael népe körében megvalósuló Isten országára gondolt, mert hiszen első sorban az Izrael népéből kiválasztott tanítványokat tanítá ilyképpen imádkozni „Legyen meg akaratom a menyben, miképpen a földön is.“ (Máté ev. 6 rész. 20. vers.) Messiási tudatának fejlődésével és kialakulásával aztán az Isten akarata lesz az embernek vallásos életét, s általában véve az emberi életet átalakító, kormányzó hatalom, a mely mellett háttérbe kell vonulnia minden nemzeti és egyéni, önző várada-

lőmnek. Az Isten országa immár nem az Izráel kebelében jelenik meg, hanem az egész emberiségnek, az embernek lesz közös kincse, és pedig olyan mértékben, mint a milyen mértékben valósul meg az Istennek akarata itt alatt a földi világban.

Az Isten országa tehát nem egy csodás, apokalyptikus jelenségek között feltűnő és megvalósuló hatalom, hanem a dolgoknak egy új rendje a szellemnek világában, a lelkeknek elfordulása a földtől Isten felé, egy olyan világ, a melyben Isten és ember között szent közösség létesül s lesz ez által az ember Istennek embere és a föld, Istennek földje. És ez az ország jelenlevő mindenütt, a hol jelen van a Jézus, a hol az ő szelleme hatja át és vezeti a lelkeket. Ezért azt mondja az egyik nagy egyházi atya, a görög *Origenes*, hogy Jézus maga az Istennek országa, — *αυτοβασιλειαν*. Isten országába csak általa és rajta keresztül lehet belépnie mindenkinek, de általa és rajta keresztül be is léphet mindenki Istennek országába, legyen bár zsidó vagy görög.

Isten országa, mint a legnagyobb vallási érték, mint az ember és Isten között levő szoros viszony, az Istennek ajándéka, a melyben Istennek az emberek iránt való szeretete megmérhetetlenül nyilatkozik meg. Isten országa minden szellemi-vallási értéknek a foglalata, a mely különböző oldalról tekintve más-más fényben ragyog fel szemeink előtt, de a melynek fénye egyenesen az Istenek lelkéből árad felénk és az Istennek lényegét közli velünk. Ezért mondja Jézus: „keressétek Istennek országát először és az ő igazságát; és ezek mind megadatnak néktek.“ (Máté ev. 6. rész. 33. vers.) Az Isten országa egy olyan végtelen kincs, a melynek birhatásáért oda kell adnunk mindent, a mivel birunk; oda kell adnunk életünket is. Meg kell keresnünk az *elrejtett kincset* — Istennek országát, és minden vagyonunk feláldozásával kell megszereznünk ezt a ritka, *drága gyöngyöt*, — a mint ezt Jézus példázatai tanítják. (v. ö. Máté ev. 13. rész 44—46. versekkel.) Sőt a Lukács evangéliumának elbeszélése szerint, Istennek országáért, ha kell, odahagyjuk házunkat, feleségünket, gyermekeinket, fivéreinket is. (Lukács ev. 18. rész. 29. vers.)

Megmondottuk már, hogy az Istennek országa isteni jutalom. Ez a jutalom azonban egyszersmind ítélettartás is. A Máté evangéliuma 16. rész. 27. versében ezt olvassuk Jézus nyilatkozataként: „Az emberfia eljön atyjának dicsőségében az ő angyalaival és megfizet kinek-kinek az ő cselekedete szerint.“ Ez a jutalom

pedig főleg a *bűnök bocsánatában* nyer kifejezést. Az evangéliumok elbeszélése szerint Jézus az erkölcsi nyomorban sínlődőknek, a szellemi fogságban szenvedőknek hoz szabadulást s mint az embernek fia, már itt ezen a földön igényli magának a hatalmat ahhoz, hogy megbocsáthassa a bűnöket. És Lukács evangéliumának 15. fejezete, — a melyet teljes joggal neveznek evangélium evangéliinek, az evangélium evangéliumának, a három elveszetről, az elveszett júhról, az elveszett drakhmáról és az elveszett fiúról szóló példázatokat foglalja magában Isten jobban örül a megtért bűnösnek, mint a „kilencvenkilenc“ igaz embernek. „Mondom néktek, hogy ily módon nagyobb lesz az öröm a menyben egy megtért bűnösön, hogynem kilencvenkilenc igaz emberen, a kinek nincs szüksége a megtérésre.“ (Lukács ev. 15. rész 7. vers.)

A megtért és bocsánatot nyert bűnösnek legnagyobb jutalma, a mely egyszersmind az Isten országának is legértékesebb java, az *örök élet*. Az örök élet is természetesen Istennek ajándéka. Hogy maga Jézus mit értett az örök élet kifejezés alatt? — erre a kérdésre az evangéliumok elbeszélései közvetlen feleletet sehol sem adnak. De a szétszórtan közlött nyilatkozatokból megállapíthatjuk azt, hogy az örök élet nem egyéb, mint az Istenországában való zavartalan és derűs élet, olyan élet, mint a milyent maga Jézus élt itt ezen a földön és a meiyet ő az emberi lélek legnagyobb kincsének hirdet.

Az Isten örök életet ad annak és megbocsátja bűneit, aki megtér. Jézus éppenúgy, miként Keresztelő János megtérésre — a görög szöveg eredeti és helyes értelmezése szerint, elme-változtatásra — hívja fel az Isten után sóvárgó lelkeket. Ez a megtérés, vagy elmeváltoztatás az ember vallásos viszonyának és egész szellemi életének irányváltoztatását jelenti. Az ember megtér, ha eddigi eszményeitől energikus elszántsággal fordul el és Isten személye felé fordítja a maga lelkének arcát. Azt az új magatartást, a mely a megtért embernek egész felkületét jellemzi, *igazságosságnak* nevezi az új-szövetség s tulajdonképpen azt érti alatta, a mit mi *erkölcsiségnek* szoktunk hívni: Igazságos az erkölcsileg tökéletes ember. Igaz az, aki az Istennek akaratát teljesíti. Az igaz ember fénylik az ő embertársai előtt, hogy ezek látván az ő jó cselekedeteit, dicsőítsék a mennyei atyát. (Máté evangéliuma 5. rész, 16. v.)

Mindezek alapján az Isten országának fogalmára nézve meg-

állapíthatjuk a következőket. Jézus nem a Dávid uralmát akarta itt e földön helyreállítani, hanem az Isten akaratának teljesülését örökre biztosítani. Korának eudaimonistikus felfogása Isten országának érzéki javairól és élvezeteiről, merőben távol állott tőle. *Jézus felfogása vegyítetlenül tiszta valláserkölcsei felfogás.* Az Isten országa nemcsak a jövőben fog megvalósulni, hanem már most is meg van valósulva mindenütt, a hol Jézus szelleme irányítja a lelkeket. A mint a vetésről és az aratásról szóló hasonlatok mutatják, Istennek országa úgy az emberi szívekben, mint a maga földi megjelenési alakjában csak lassú fejlődés által valósul meg s csak akkor következik el a világítélet, a mikor ennek a fejlődési folyamatnak immár vége van. — Ennek az eljövendő országnak királya a Jézus: a hol ő a maga személyével s az őt megillető isteni erővel jelen van, vagy más szavakkal, a hol az ő igéje hat, ott már Isten országának erői is élnek s ott már tényleg megjelent Isten országa e földön.

12. §. Jézus erkölcstana.

Többször említettük már, hogy Jézus milyen elkeseredett harcot folytatott a zsidó jogias egyház hivatalos képviselői, az írástudók és a farizeusok ellen. Az írástudók és farizeusok a cselekedetnek értékét a törvényszerűségnek mértékével mérték: az a cselekedet, a mely a törvény és a hagyomány rendelkezéseinek megfelel, jó és értékes, eltekintve az érzülettől, a mely a cselekedetnek forrását képezi. Jézus az erkölcsi cselekedetnek ilyen jogias megítélése ellen küzd s az ő felfogása az ó testamentom erkölcsi felfogásának elértéktelenítését jelenti. Jézus nem a törvények külső betöltését követeli, hanem új érzületet kíván, a szándéknak nemességét és a szellemnek önértékűségét hirdeti. A cselekedetnek értékét annak a szellemnek mélysége adja meg, a mely szellem a cselekedetnek forrása vala. Itt már többé nem az atyák rendelkezéseinek szigora és félelmetesen pontos betöltése áll az előtérben, hanem a *léleknek tisztasága és szeretete*. A tiszta lélek egyszerűsmind szerető lélek is, mert a tisztaság és szeretet ikertestvérek. Ezért mondja Jézus a hegyi beszédben: „Boldogok a tiszta szívűek, mert ők Istent meglátják“ (Máté ev. 5. rész 8. vers.) A lélek tisztasága pedig nem egyéb mint az igaz és őszinte lélek. Legálább erre mutat Jézusnak egyik nyilatkozata „A ti beszédeitek pedig legyen igen igen és nem nem.“ (Máté ev. 5. rész, 37.

vers.) Jézus a maga prédikálásában valahányszor a léleknek javairól van szó, a külsőről a belsőre megy vissza s a cselekedetet már megszületése előtt, mintegy csirájában értékeli.

A tiszta és igaz lélek szerető lélek. Az a kérdés, hogy mit kell értenünk Jézus nyilatkozataiban a *szeretet* alatt? E kérdéssel kissé bővebben kell foglalkoznunk, mert alig van fogalom, a melyre többször hivatkoznának, a melyet többször értenének félre, mint a „krisztusi szeretet“ fogalmát. — Jézus nyilatkozatai szerint a lélek szeretetének tulajdonképpen három tárgya van: Isten, felebarátaink és mi magunk. A szeretet kiterjed tehát mindenkire, akiben Istennek szelleme lakik vagy *lakhatnék*. A lélek maga is csupa szeretet, mert szeretet a lényege Istennek is. Ebből már most egészen természetesen következik, hogy a lélek csak akkor tevékeny és csak akkor fejt ki a maga lényegét, a mikor szeret. Ez a szeretet tehát, a melyet Jézus hirdet és követel, nem el-ellágyuló érzelem, nem lelkesedő, üres fellobbanás, nem szenvedő érzélgés, a mely a képmutatásnak heroldja, nem a megbocsátásnak kényelmes szerepében érzi jól magát: ez a szeretet a léleknek aktivitása, tevékenysége. *Keresztyén lélek csak az, a mely mikor tevékenységet fejt ki, szeret.* De ez a szerető tevékenység nem zárja ki sem a feddést és dorgálást, sem a büntetést és fenyítést: maga Jézus is korbácsot ragad a templomnak megfertőztetői ellen, haragra gyúl és kemény szavakkal feddi a képmutatók mesterkedéseit, megátkozza az útszéli fügefát és csupa keménység az itélkező főpappal szemben. És tovább menve, — ez a szeretet nemcsak azt szereti, a mi „szeretetre méltó“, hanem gyöngédséggel fordul a házasságtörő, parázna asszony felé, megbocsát a bűnt elkövetőknek, együtt ül és eszik azokkal, akik a népnek szemében a bűnnek megtestesítői. Ez a szeretet u. i. ott tevékeny, a hol az isteni szikra gyúlad lángra a lélekben és e tevékenység vonatkozik mindarra, a miben ennek az isteni szikrának, az önértékű és örökkévaló szellemnek meglétét sejtí. Ez a szeretet vonatkozik önmagunkra is, mert éppen ez a szeretet a bizonyítéka annak, hogy a mi lelkünkben is az isteni szellem él és működik. A Jézus szemében teljesen mellékes dolog, hogy mire vagy kire vonatkozik és miként nyilatkozik meg ez a szeretet, mert előtte nem a szeretet célja vagy tárgya a fő, hanem maga a szeretet önmagában véve. *Jézus előtt a szeretet, mint szeretet, mint a lélek tevékenysége, mint a tevékony lélek bír értékkel.*

A szellemnek lényege a szeretet lévén, Jézus ennek az új

életelvnek szolgálatába állított mindent s az emberi életet ennél az ideálnak a szempontjából tekintve, annak minden megnyilatkozását a szeretet megnyilatkozásaként fogta föl. Mindamíg lehetetlen követelmény, a melyen a modern ember oly hamar megütközik, ennek az ideálnak fényében nyer jelentést és értelmet. Jézus erkölcsstanában éppen ezért nem az egyes erkölcsi parancsokra kell fektetnünk a súlyt, hanem annak idealistikus bensőségét kell az egésznek lényegéül állítanunk. A ki Jézuserkölcsi reformátorként vagy socialis életünk ujjaszervezőjeként tünteti föl — dacára a szónoki sallangoknak és járatlanokat elkápráztató idézetözönének, — a Jézus valódi szellemének megértésétől még igen tekintélyes távolságban áll. Jézus nem kasuistikát és nem sociológiát, nem etikát és nem politikát nyújtott, hanem új *életelvvvel* ajándékozta meg az emberiséget, a mely életelv a lelkiösmeretet serkenti föl és az *egyének* lelkét alakítja át. Aki ezt az életelvet, megélvén a Jézust, a maga cselekedeteinek zsinormértékévé tette, annak nincs szüksége sem socialis, sem demokratá reformokra, mert az ilyen férfúnak minden cselekedete a Jézus szelleméből fakad. A Jézus evangéliuma nem a „szegények evangéliuma“ és prédikációja nem socialista vitabeszéd, mert Jézus előtt minden dolog e földön a vallásnak szempontja alatt jelenik meg: nem az a szegény, ki földi kincsekben szűkölködik, hanem akinek lelke vágyik az örökélet után s a földnek intézményei is a vallásnak értékmérőjével becslendők meg. Itt bizony nem a törvényeken és intézményeken, nem is a vezetők és demagógok szaván, hanem az Isten akaratát teljesítő egyén *személyiségén* fordul meg minden. Milyen vérszegény, milyen alantjáró és milyen nyomorúságos az az elmélet, a mely Jézusban mindent meglát és túlhegyez, a mi az ő céljának megfelel, de személyiségének bánulatos varázsa előtt nem-látó szemekkel ögyeleg tova! — A Jézus erkölcsisége a szabad, az erőteljes, az isteni szellemből táplálkozó s éppen ezért önértékű személyiségnek erkölcsisége. Jézus erkölcsisége egy alkut nem ismerő, szigorú követelmény, a mely az emberi léleknek isteni erőket ad és a gyenge embert földfeletti tettekre izmossá teszi.

13. §. Jézus személyisége.

Minden kételkedés és habozás nélkül állítjuk föl azt a tételt, hogy Jézus tanának, cselekedetének titka Jézus személyiségében keresendő. A keresztyénség a szellemnek s tehát a szabad sze-

mélyiségnek vallása; reánk nézve páratlan értékkel Jézusnak személyisége bir. A miből az következik, hogy Jézusnak tanítását, — még a legegyszerűbb példázat sem képez e tekintetben kivételt — nem fogja megérteni senki, a ki Jézus személyiségének mélyeire alászállani és az ő lelkét a saját lelkében utánna alakítani képtelen.

Jézus személyiségének megértésére első sorban tudnunk kell azt, hogy lelkében a messiási tudat volt az a rugó, a mely őt tevékenységre és isten evangéliumának hirdetésére ösztönözte. Megkereszteltetésének pillanatától fogva tudja, hogy Keresztelő Jánossal a régi korszak záródik és általa egy új korszak veszi kezdetét. Jól tudja Jézus, hogy ő az Isten által a prófétáknak megígért Messiás, és működésének második felében egészen tisztán látja azt is, hogy neki majd Jeruzsálemba kell mennie, ahol Pilátus és a főpap által elítéltetik és a keresztnek halálát szenvedni el. Feltámadásáról és visszatéréséről szóló nyilatkozatában látszik meg legélesebben, hogy ő a maga korának és népének gyermeke volt; ámde masfelől bizonyos az is, hogy ő a zsidós messiási képzetnek korlátait hatalmas erővel törte át s abban kifejezett *vallási-erkölcsi* eszmét — s csak is ezt — az egész emberiségnek közös kincsévé tette. A Messiás fogalmából rendre-rendre kitörölt minden nemzeti, politikai, eudaimonistikus érzéki vonást, hogy őt ragyogjon az a maga fenséges tisztaságában. Az Isten akaratának és Isten országának tisztelőjeként lépett fel és Istennek akaratát nemcsak hirdette, hanem azt cselekedte is mind halálíig.

Igaz ugyan, hogy Jézus magát a zsidók messiásának tarva, működése csak Palestina területére korlátolódott és csak a zsidó nép volt az ő prédikálásának hallgatója. De vallásos felfogása, a mely Isten korlátlan hatalmáról való megrendíthetetlen hit vala, lerombol minden földrajzi és történelmi korlátot. Jézus a zsidóknak Messiása akart ugyan lenni, — ez kétségtelen; ámde igehirdetése nemcsak a zsidó néphez szól és Izraelnek fiaihoz, hanem az egész emberiséghez, zsidóhoz és pogányhoz, szegényhez és gazdaghoz, szolgálóhoz és szabadhoz egyaránt. A Jézus Istene mindenkinek szerető atyja és mi mindnyájan az ő fiai vagyunk. Jézus az Istenfiuságot hirdeti, az istenfiuság pedig egyetemes fogalom: ha egy az Isten, akkor egységes és egyetemes az istenfiuság is.

A zsidó hagyomány messiása azért jön a földre, hogy uralkodjék isteni erővel és dicsőséget szerezzen úgy magának, mint

Izrael népének ebben a földi életben. A zsidó Messiás egy uralkodó és parancsoló volt, akinek hatalmát rettegte a világnak minden népe — Jézus ellenben nem azért jött, hogy uralkodjék és a maga hatalma alá hajtsa a világnak népeit. Jézus legfőbb feladatául azt tekintette, hogy segítséget nyújtson a gyámoltalannak, *meggyógyítsa* a szenvedőket, *vigasztalja* a búslakodókat és *hirdette* Istennek igéjét. Jézus, mint a kiváltságos értelemben vett Istenfia, *megítélte* az embereket, de meg is bocsátotta az ő bűnöket annál a hatalomnál fogva, a melyet adott neki az ő mennyei atyja. Jézus, mint Messiás, az Isten akaratának hirdetője, az emberek megítélője, az emberek bűneinek megbocsátója, és minden embernek igaz barátja vala.

Jézus több volt, mint Messiás. E szó távolról sem meríti ki az ő személyiségének végtelen gazdagságát, a melyről még az evangéliumok elbeszélései is csak gyenge, halovány képet tudnak adni. A léleknek és szellemnek micsoda gazdagságával rendelkezhetett az, aki egy hősnek bá'orságával veszi föl a harcot az írástudók és farizeusok egész serege ellen, de szerető szívvvel bocsát meg az eltévedett nőnek; a ki tétovázás nélkül hagyja el az ő anyját és az ő testvéreit, hogy csak az Istennek szolgáljon, de sietve megy a Lázár feltámasztására s habozás nélkül könyörül a Jairus leányán; aki vért izzadva imádkozik a getsemáni kertben ama nevezetes éjjelen, de mély alázattal könyörög Istenhez: nem az *én*, hanem a *te* akaratod; aki megvetéssel fordul el a világnak gyönyörűségeitől és a hamis uttól, de egy gyermek naivságával szemléli a természetnek nagy szépségeit és nincs egyetlen szava sem az ellen, hogy drága nárdus-olajjal kenjék meg fűrtjeit; aki örvendő lélekkel hallja a mennyei szózatot: „ez az én szerelmes fiam“, de *jó* előtte egyedül az atya. — A lélek e végtelen gazdagságának kifejezésére valóban elégtelen az a színekben ragyogó, pompás szövetű ruha, a melyet a hagyomány szőtt a Messiási címben s csakugyan Jézus is elégtelennek találta azt a maga valódi hivatásának kifejezésére. De bármint álljon is a dolog, annyi kétségtelen, hogy bármily elégtelenek voltak is a külső formák a Jézus valódi személyiségének kifejezésére, mégis ezek szolgálták az ő örök jelentőségének mulandó jelzésére.

Ha már most, fejtegetéseinknek végére érkezve, azt kérdezzük, hogy miben állott a Jézusnak örökkévaló jelentősége? — erre a kérdésre az idők folyamán igen különböző feleletet nyerrünk. Némelyek szerint abban állott ez a páratlan jelentőség, hogy

Jézus megismertette az embert Istennel, vagy a mint Pál apostol tanította, Jézus kibékítette Istent az emberiséggel. Mások abban keresik ezt az örök jelentőséget, hogy Jézus a bűnösök iránt való nagy szeretetéből, megbocsátotta az ő bűneiket. Ujabbán aztán vannak olyan vélemények is, a melyek Jézus jelentőségét az ő socialis működésében keresik s a demokratismus megalapítóját tisztelik benne. Hogy ezek a vélemények merőben félreismerik Jézusnak szellemét, — erről már fennebb szólottunk. Bármily eltérők legyenek is a nézetek Jézus örök jelentőségére nézve, egy kétségtelenül bizonyos, az t. i. *hogy ezt az örök jelentőségét Jézusnak nem a tanban, nem a cselekedeteiben kell keresnünk, hanem egyedülálló és páratlan személyiségében, a mely személyiségnek végtelen, meg nem mérhető értéket az ad, hogy Isten akaratának volt hű kifejezője.*

Jézus személyiségének ebből az óriási jelentőségéből következik az, hogy sem tanának elsajátítása, sem a csodatetteiben, feltámadásában való pusztá hit senkit az ő igazi tanítványává nem teszen. Jézusnak követője csak az lehet, a ki Jézust a maga lelkében *megéli*, hogy ennek az élménynek ereje fűzze őt össze elszakíthatatlan szálak által a Jézussal, és Jézus által az ő menyeyei Atyjával. Az *imitatio Christi* csak a Jézussal és a Jézus által való életből fakadhat, — ez a mély és kétségtelen igazsága a keresztyén mystikának. Csak a Jézus lelkébe való szeretetteljes elmerülés emelhet föl Jézushoz, és a ki Jézusban él, — mutatja Pál apostolnak felséges példája — az az Istenben él. Jézus, ha lelkünk az ő lelkével olvad egybe, a mi egyetlen közvetítőnk Istennél, mert az Istent más nem ismeri csak ő, és a kinek ő ezt megjelenteni akarja.

MÁSODIK FEJEZET.

Pál apostol evangéliuma Jézusról.

14. §. Pál személyisége.

Jézus halála után tanítványai a Mester személyiségének és működésének hatása alatt állva, Jeruzsálemben és környékén tettek vallomást arról a hitükről, hogy a Jézus a próféták által megígért messiás. Ebből a meggyőződésből azonban annak legvégső következményeit le nem vonták: továbbra is megmaradtak a zsidó

egyháznak kebelében, a zsidó ünnepeket megtartották, a tisztaságra és az istentiszteletre vonatkozó törvények szigorú rendelkezéseinek pontosan eleget tettek, a jeruzsálemi templomba feljártak és imaóráikat a régi hagyományok szerint a kitűzött időben végezték. Egyik tanítvány sem gondolt még egy pillanatig sem arra, hogy a Jézus követőinek a zsidó egyházzal és a zsidó szellemmel szakítaniok kellene megmaradtak ők a zsidó egyháznak kebelében egy olyan jelentéktelen szektaként, mint a milyen szektát képeztek eleinte a Keresztelő János csekélyszámú hívei. A zsidóságtól őket tulajdonképpen csak az a szilárd meggyőződés választotta el, hogy Jézus a Messiás, aki bizonyos, nem hosszú idő múlva ismét visszatér az övéihez és megalapítja majd közöttük és általuk az Istennek országát.

Mihelyt azonban a pogányok köréből is akadtak olyanok, akik Jézusnak személyisége és tanítása által üdvözítették, azonnal megváltozott a helyzet. Felvetődött u. i. a kérdés, hogy vajon azok, akik a pogányság kebelében éltek, most kötelező-e a zsidóságra való belépésre és vajon a zsidó istentiszteleti, imádkozási, tisztasági törvények rendelkezései rájuk is érvényesek-e vagy sem. A „pogányok apostola“ Pál, és az ő munkatársa, Barnabás, eleitől fogva mellőzték a zsidóságnak hagyományos szertartásait, a körülmetélést, az ételre, a tisztálkodásra, az imádkozásra és az istentiszteletre vonatkozó törvényeket, a Sabbatnak megszentelését, és a keresztyénségbe lépni óhajtó pogánytól csak a Krisztusban való hitet követelték meg, mint a belépésnek egyetlen feltételét. Pál ettől a meggyőződésétől és szokásától egyetlenegyszer sem tért el s mikor az u. u. *jeruzsálemi konventen* egybegyűltek az őskeresztyénség vezető férfiai, az ellenkező nézetűek, Péter, Jakab, János, már egy teljesen bevégzett tény előtt találták magukat: Pál minden tekintetben szakítván a zsidó egyházzal és a zsidó szellemmel, a *keresztyén embernek szabadságát* gyakorlat által is szentesítette. Az a kis töredék, a mely a zsidó hagyomány, szokás és törvény mellett tovább is kitartott, Palaestínának szűk határai közé szorult s hiában próbálkozott meg térítési missiójával a pogányság talaján, mert Pál energiáján kísérlete meghiusult.

A keresztyénség igazi elterjesztője és a pogány népek között Jézus szellemének megismertetője Pál apostol vala. Egy igazi, vér szerint való zsidó férfiú, a Benjámintörzsből származó vakbuzgó izraelita, római polgár és kézművességből élő ember, aki-

nek műveltsége a rabbinusok és a görög-római világ nép-philosophusainak hatására vall. Kora ifjúságától kezdve meleg szeretettel, sőt fanatismussal csüng az atyák hagyományain, szokásain; a törvénynek hű követője, szigorú rendelkezéseinek pontos betöltője, aki gyötrődő lélekkel sóhajtozik a bűnből való szabadulás, az idvesség felé. Vakbúzgó izraelita lévén, lelke gyűlölettel telik be Jézus és követői iránt, akik a szegény názáreti ácsnak fiában látják és tisztelik a zsidóknak dicsősséges megváltóját, az örökkévaló uralomra elhívott Messiást. Lelkének gyűlöletétől üzelve megy Jéruzsálembé és ott kieszközli az engedélyt a főpaptól arra, hogy Damaskusba mehessen, az ottan élő keresztyén híveknek üldözésére és elfogatására. És ezen a Damaskus felé vivő úton történik a Pál apostol megtérése, a mely az ő lelke előtt is egy megfejt-hetetlen titok és örök rejtély maradt.

Pál apostolról, egyik legkiválóbb ismerője, *Deissmann*, azt írja, hogy Pál az első a Krisztusban, ő az őskeresztyénségnek szellemi nagyhatalma. És csakugyan, ha Pál leveleit megérett lélekkel olvassuk és rajtuk keresztül az apostol lelkének mélységeibe iparkodunk bepillantani, meg kell vallanunk azt, hogy az őskeresztyénségnek legerőteljesebb, legmarkánsabb egyénisége ez a beteges, gyöngye, törékeny testű tartusi zsidó, a Jézusról való evangéliumnak első hirdetője. Jézusnak tisztelete, mint egy kialakult és az akkor ismert világ nagy részében elterjesztett *Christuskultusz*, tulajdonképpen Pálnak műve vala, mert ő volt az, aki nyomorúságokon, sanyargatásokon, üldöztetésekben, éhség és szomjúság között nem akart másról tudni, csak a megfeszített és feltámadott Krisztusról.

Pál apostolban még mai nap is, igen sokan a nagy theologus és a keresztyénség lényegének azt a kiváló rendszerezőjét látják, aki Luther reformátori munkásságának tulajdonképpeni ihletője és mozgatója vala; a minthogy általában véve, Pál apostolt s vele együtt az egész őskeresztyén irodalmat még mindig a Luther szemüvegén szeretik tekinteni, főleg a theologusok. Pedig Pál nem volt a mai értelemben vett theologus, mert ő soha sem akart egy zárt, ellenmondásoktól mentes, bizonyítékokkal kellőleg megtámogatott *rendszer*t adni az ő hitnézeteiről: amit ő írt az az ő *élete* volt, amely élet a Jézus Krisztus szelleméből nyert igazi értéket és értelmet. Pál apostol leveleiben nem az ő *tudása*, a rabbinusoktól és a görög nép-philosophusoktól elsajátított tudománya nyer kifejezést, hanem *híte*, Jézusról való meggyőződése,

a Jézusról, mint Messiásról hirdetett evangéliuma. Ezért igazán nem nehéz dolog az ő leveleiben ellentmondásokra és következetlenségekre bukkanunk, s ha ezeket az ellentmondásokat és következtetéseket való ingatagságot a theologusnak hibául kell fel rónunk, akkor bizony Pál nem tartozik a legnagyobb theológusok közé. De szerencsére, nem is akart theologus lenni. Ő Jézusnak volt a prédikátora és Jézus evangéliumának a hirdetője.

Pál apostol leveleit, mint az ő tanának és személyiségének a világirodalomban páratlanul álló dokumentumait, nem az fogja igazán megérteni, aki a theologiai gondolkozásnak műfogásaiban jártas és tapasztalt, hanem aki az apostol lelkének élményét, ezt a mélységes *christus-mystikát* a maga élményévé tudja tenni. Az életet csak élettel lehet megérteni s a ki a Pál apostol életét megérteni akarja, annak a Krisztusban kell élnie, mert Pál apostolnak a Krisztusban való életén kívül más élete nem volt. Ez az ő Krisztusban való élete magyarázza meg tevékenységének páratlan energiáját és példátlan sikerét, ez magyarázza meg lelkének ujjongását ott, a hol Krisztus ügye diadalmat ül, és égő haragját, kíméletet nem ismerő ironiáját ott, a hol Krisztusnak követői a Mesterhez méltatlanok. Pál apostol valóban Jézus Krisztusnak jó vitéze, a ki testestől-lelkestől ember, aki előtt semmiféle emberi tulajdonság nem idegen tud szeretni egy szerető léleknek minden önfeláldozásával és tud gyűlölni, egy ideálokért élő léleknek mély elkeseredésével; tud lebilincselni szeiidségével, de tud magától elriasztani kérlelhetetlen szigorával; tud dicsérni és jutalmazni, de tud dorgálni és megbüntetni is; tud alázatos lenni, de tud dicsekedni is; tud megbocsátani ellene elkövetett sértéseket, de nem feledkezik meg a Jézus ügyének ellenségeiről. Korának vágyai, törekvései, erényei és bűnei mind ismereteseek előtte s a „kis emberek“ nyelvén szólani nálánál jobban nem tud senki sem. Szereti népét, a sokat szenvedett Izraelt, de mégis pogányoknak hirdeti először az örvendetes izenetet, a pogányoknak, akik Jézusban az ők megváltójukat ismerik fel, míg a zsidók keresztfára feszítették őt.

Pál apostol csak a Krisztusban él életének forrása és elve és célja a Jézus, és pedig a megdicsőült, az Isten jobbjára felül trónoló, az emberiséget megváltó Jézus. Előtte nem Jézusnak „történelmi“ élete a fő, hanem az ő szellemi élete, az ő pneuma-ja, a mely közöltetett vele a Damaskus felé vezető úton, és közöltetni fog mindenkivel, akinek lelke Jézusnak lelkébe olvadni kész.

Pál csak a Krisztusban él. A ki ebből a szempontból tekinti az apostol életét, az előtt ez a sok szenvedés, nyomorúság, üldöztetés között lefolyt élet egyszerre világos és érthető leszen; aki Pál életét a Krisztusban való életének lefokozásával akarja megismerni, az előtt ez az élet, ellentmondásokkal, zordsággal és homálylyal lesz terhes.

Pál apostol Krisztusban él, Krisztusnak prófétája és a Krisztusról szóló evangéliumnak első hirdetője.

15. §. Pál műveltsége; levelei.

A mint már mondtuk, Pál nem volt theologus a szónak tulajdonképpeni értelmében. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy korának átlagos műveltsége és a népe műveltebb rétegében ismeretes theologiai gondolatok merőben ismeretlenek lettek volna. előtte. *Tarsus*, a kisázsiai *Cilicia* tartománynak székhelye volt az ő születési helye. Ez a város a görög-római műveltségnek, az u. n. *hellenistikus kulturának*, mely a Közép tenger vidékén mindenütt el volt terjedve és uralkodó vala, egyik hatalmas gócpontja, a hol a keleti és a nyugati szellem, a görög *philosophia* és a *mysteriumok* szelleme szorosán érintkeztek egymással. *Tarsus* telve volt a keleti *mysteriumok* és népszerű vallások — különösen a világszerte elterjedt *Mythra* vallásnak — szentélyeivel, a hol a hívőknek ájtatos, megváltás után epekedő serege áldozott az istennek oltárán; terein és csarnokaiban a népies görög-római *philosophia*, melynek magvát a *stoicismus* gondolatai képezték, nyert kifejezést azoknak a *philosophus-szónokoknak* ajkain, a kik — Jézus tanítványaival éles ellentétben — ugyancsak bő táskával és kezökben nagy bottal kóborolták be a *hellenistikus* világot, kenyérkeresetté tévén a bölcseletet. Pálnak tehát bőséges alkalmat szolgáltatott szülővárosa, hogy ne csak a zsidó vallás rendelkezéseit és a zsidó hagyományt sajátítsa el, hanem arra is, hogy megismerkedjék a keleti világ vallási és bölcseleti áramlataival és pedig éppen azokkal az áramlatokkal, a melyek a nép körében voltak különösen otthonosak és kedveltek. Szülei, maguk is egyszerű iparosok lévén, megszerezték a római polgárjogot s mint ilyenek törekedtek arra, hogy fiuk e birodalom nyelvével, szokásával és vallásos életével közelebbről is megismerkedjék. Rendszeres, összefüggő tanításról természetesen szó sem lehetett; e tekintetben meg kellett elégedniök azzal, hogy a ma-

gok vallásának és hagyományainak magasabb, pontosabb ismeretével ajándékozzák meg a fiatal Saulust, aki a rabbik iskolájában, a rabbik lába mellett ülve tanulta meg mindazt, a mi lelke üdvösségének elnyerése szempontjából fontos vala.

Pálnak ezt a hellenistikus és zsidós képzettségét tüntetik fel *levelei*, a melyek tanának klasszikus kifejezői és szellemének, személységének hű tükrői. Ezek a levelek az u. n. *missilis* levelek közé tartoznak: szerzőjük egy bizonyos alkalom és ok nyomása alatt írta azokat, meghatározott olvasókörhöz és meghatározott céllal. Pál levelei tehát nem irodalmi levelek, azaz nem *epistolák*, a melyek levél formában irattak ugyan, de a melyeknél a levél alak csak irodalmi forma; másfelől azonban az is kétségtelen, hogy e levelek, főleg alak tekintetében feltűnően hasonlítanak a kynikus és stoikus erkölcsi iratokhoz (diatrébékhez), sőt az eddig sajtátlagosan keresztyéninek tartott üdvözlési forma („kegyelem nektek“ .) is — kevés változtatással, — görög kölcsönzés. E nagy hasonlóságról könnyen meggyőződhetünk, ha egy papyruslevelet, milyenek ujabban igen nagy számmal kerülnek felszínre az ásatások által, összehasonlítunk az apostolnak bármelyik levelével. A levelek stylusa a görög népies bölcselet stylusával érintkezik s ez az érintkezés sokszor nem csupán a formára szorítkozik, hanem kiterjed magára a tartalomra is. A levelek tanubizonyossága szerint az apostol nem csak a zsidó rabbinistikus teológiának fogásában, magyarázati módjában járatos, hanem a görög bölcseletnek némely elemeit is feldolgozta a maga világnézetébe, a mint ezt különösen a rómaiakhoz írott levélnek *első* fejezete mutatja, a hol igen sűrűn egészen stoikus gondolatokra akadunk. A görög népies bölcselet mellett kifejezésre jutnak Pál gondolatvilágában a keleti mysteriumok eszméi, különösen a megváltás tényével kapcsolatban, a miről főleg a philippi beli gyülekezethez írott levélnek fejtegetései tesznek bizonyosságot. — Ezeknek a hatásoknak és hasonlóságoknak tüzetes elemzése már kívül esik a mi fejtegetéseinknek körén. Itt csak annyit kell megállapítanunk, hogy Pál apostol tana sok olyan nem-zsidó elemet tartalmaz, a melyet ő a kornak műveltségéből vett át, de a mely elemeket azután teljesen assimilált és az evangélium szempontja alá helyezett. Épen ezek a nem zsidós elemek képezték az összekötő kapcsot közte és a „pogányok“ között s tették lehetővé azt, hogy Jézussal megismertesse az akkor ismeretes világnak nagy részét.

16. §. Az ember bűnössége és a bűn eredete.

Pál apostol tana tulajdonképpen a Jézusról, mint az emberiség megváltójáról szóló evangélium. Az egész tannak alaptétele ez: minden ember, mint ember és mint Ádámnak ivadéka, a bűnnek járma alatt nyög. Minden ember, kivétel nélkül bűnös, mert a hol test, illetve „hús“ van, ott bűn is van. A bűn az emberi testtel együtt születik a világra és kíséretében ott van mindenütt a halál. A bűn — úgy mond az apostol — fulánk, mely megsebzí az emberiséget, „A halál fulánkja pedig a bűn; — úgymond az I. Korinthusi levél 15. rész 56. versében, — a bűn ereje pedig a törvény.“ Az ember a bűnnek akarat nélkül való rabszolgája. — Ennek az általános bűnösségnek alapja pedig nem az emberen kívül, hanem magában az emberi természetben keresendő; abban az egyszerű természeti tényben, hogy az ember „hús“, testi, érzéki, — σάρξ. Az ember, mint hús, el van adva és ki van szolgáltatva a bűnnek, azért az emberi test — az apostol szavai szerint — egyenesen a „bűnnek a teste“, — σῶμα τῆς ἁμαρτίας; (Római levél 6. rész 6. vers.) a bűn következménye pedig a halál lévén, a test nemcsak a bűnnek, hanem a bűn által a halálnak teste is, — ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου. (Római levél 8. rész 7. vers.) Ezen felfogás szerint tehát, minután a bűnnek fészke az érzékiség, illetve a „hús“, az érzékiség pedig az emberi természetnek egyik elve, a bűnnek elve az emberben immanens, mi egészen a zsidó hellén philosophia tanának hatását mutatja. Azt mondhatnók, hogy Pál apostol itt *anthropologiai* úton bizonyítja a bűnnek egyetemességét, és a bűnnek okát is antropologice állapítja meg.

Egészen a zsidó hagyománynak, „az atyáknak“ útjain jár Pál akkor, a mikor a bűnnek egyetemességét történeti úton is igyekszik megállapítani. A zsidó theológiában már kezdettől fogva meg volt az a vélemény, hogy az ember természeténél fogva hajlik a bűnre. Az emberben való ösztön hajlik a rosszra, a melyet kikerülni csak úgy lehet, hogy az ösztön felett uralkodunk. Az ösztönben gyökerező bűnösség azután összefüggésben van az Ádám bűnével, a mely bűnért nemcsak Ádámnak, hanem Ádám minden rokonának, utódjának meg kell lakolnia. E felfogás hatása alatt Pál a bűn egyetemességéről való nézetét egész határozottsággal fejezi a *rómaiakhoz írott levele* 5. részének 12. versében „annakokáért, miképpen egy ember által jött be a világra

a bűn, és a bűn által a halál, és ekképen a halál minden emberre elhatott, Az embernek bűnössége ezek szerint nemcsak *anthropologiai*, hanem *történeti* tény is.

17. §. A törvény.

Az ember a maga bűnösségének tudatával nem birt mindaddig, a mig fel nem lépett a törvény a maga tiltó rendelkezéseivel és szabályaival. Az ember a törvény által jut a maga bűnösségének tudatára, mert a törvény az a mérték, a melyhez elkövetett cselekedeteinek értékét méri. Ezért mondja Pál a római levél 7. részének 5. versében: „mert a mikor testben voltunk, a bűnök indulatai a törvény által dolgoztak a mi tagjainkban, hogy gyümölcsöt teremjenek a halálnak.“ A mig tehát a törvény fel nem lépett, addig a bűnnek tudata csak szunnyadott az emberben; mihelyt azonban fellépett a törvény, megelevenedett a bűn is.

Ez a bűnt megelevenítő törvény azonban csak a zsidóknak adatott a Jáhvé által s ezen törvény által a zsidók előnyben vannak a többi népek felett, a melyeknek isten nem a törvényben, hanem csak a természetben jelentette ki magát. A zsidók ellenben még e törvény által sem jutottak el az üdvösségre, mert a bűn ott lakik a testnek minden tagjában s viszi az embert a halálnak zsákmányául.

Ha így áll a dolog, azt kell kérdenünk, hogy *mi akkor hát a Jáhvé által kegyelemből adott törvénynek célja?*

A zsidóknak adott törvény a zsidóknak kiváltsága vala, a mely kiváltságot ők Jáhvétől nyertek mintegy jogi szerződésnek formájában. Ennek a törvénynek azután — Isten üdvtervében — más célja nem vala csak az, hogy a bűnnek tudatát fölébressze, a bűnt megelevenítse, azt a maga egész rettenetességében láthatóvá tegye, és az által az ember lelkében a bűntől való megszabadulásnak, az üdvösségnek vágyát megindítsa. Pál apostol a római gyülekezethez írott levelének 7. rész 13. versében ezt írja: „a törvény azért van, hogy megtessék a bűn“. Ha pedig a bűnt a maga minden borzalmával megismertük, ezen ismeret nyomán sarjad fel lelkünkben a vágy, hogy vajha megszabadulhatnánk ennek a rettenetes, halált hozó hatalomnak igája alól, azaz, — a törvény mintegy kézen fog minket, hogy elvezessen a Krisztushoz, miként a nevelő rabszolga vezeti a kis római fiúcskát a maga célja felé. A mint az apostol mondja: „Ekként a törvény

Krisztusra vezérlő mesterünk lett — *πυθαγορεῖος εἰς χριστὸν* — hogy hitből igazoljunk meg.“ (Galatákhoz írott levél 3. rész 24. vers.) Ilyen nevelői céllal bírván a törvény, világos, hogy csak átmeneti a jelentősége és jellege teljesen időleges, mert ha a kitűzött cél el van érve, akkor a hozzá vezető eszközre többé szükségünk nincs. A törvény megsemmisül, mihelyt elértük a célt; megsemmisül pedig nem azért, mintha rossz lett volna, vagy célját téveszti vala, hanem ellenkezőleg azért, mert jó vala célját elérte s így el kell tűnnie. A törvénynek ez a célja a zsidók előtt teljesen ismeretes vala, mert hiszen a Jáhvé a nékik adott törvényt messzemenő ígéretekkel is összekötötte s ezekben az ígéretekben a törvénynek célja — a Messiás — is meg volt jelölve. Ezen ígéretek megtartására pedig Isten kötelezve volt a maga lényege által. (Római lev. 15. rész 8. vers.)

A törvénynek célja a Krisztus, aki az időknek teljességében szállott alá a földre, hogy itt új élet és új világ vegye kezdetét: az isteni kegyelemnek a világa és az Istenben való élet, mely a legerőteljesebb ellentétben áll törvénnyel és bűnnel, és mindazzal a minnek érzéki, földi eredete van. Más a törvény és más a kegyelem világa. A törvény, a mely parancsol, kényszerít, és a kegyelem, a mely megbocsát, üdvösséget ad, kizárják egymást. (Galatákhoz írott levél 2. rész 21. vers; 5. rész 4. vers.) A törvény cselekedeteket követel; a kegyelem ingyen való. Ez a kegyelem pedig sem nem irgalom, sem nem szeretet, hanem maga az isteni kegy, a mely tevékeny és működik minden emberi hozzájárulás nélkül, és minden emberi hozzájárulás ellenére. A kegyelemnek erre az isteni természetére vonatkoztatva mondja Pál, hogy „minden pedig Istentől van“, — *τὰ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ*. (2 korinthusi levél 5. rész 18. vers.)

Az isteni kegyelemnek, az emberi üdvösségen új elvének közvetítője Jézus Krisztus, a ki a törvénynek célja. Krisztus Isten által az a mi, mi pedig Krisztus által vagyunk azok, a mik vagyunk, — az apostol ezen tételében jút legvilágosabban kifejezésre a Jézusnak közvetítői szerepe Isten és az emberek között. (1. Korinthusi levél 5. rész 8. vers.) Az isteni kegyelem a Krisztus által — *ἐν χριστῷ* — lett, (rómaiakhoz írott levél 5. rész 21. vers) s az új időknek, a messiási birodalomnak feje Jézus.

18. §. Pál tana a Krisztusról.

Krisztus, mint az üdvnek közvetítője, Úr, akinek uralma kiterjed az egész keresztyénségre és a keresztyénségnek minden egyes tagjára. Ezért Pál apostolnál Jézusnak ünnepélyes megszólítása ez: „Jézus Krisztus, a mi Urunk“ (v. ö. Rómaiakhoz írott levél 1, fejezet 4. vers.) Minden hívő tulajdonképpen a Jézusnak tulajdona, mert ő vérével váltott meg minket és tett a magáévá. Sőt a rómaiakhoz írott levél 9. részének 5. versében egyenesen „mindenek fölött álló Istennek“ nevezetik a Krisztus, a ki tehát Istennel osztozik az ő uralmában, de mástelől mindenben az Istennek akarától függ. Feltámadása által isteni méltóságot nyer — római levél 4. rész 24. s köv. versek, — de az üdvösségnek nem végső forrása, hanem csupán közvetítője; birodalmának ura ugyan, de ez a birodalom Istennek az országa, a melyben Isten minden mindenekben.

Jézus isteni méltósága Pál leveleiben főleg két kifejezés által jelöltetik. Az egyik kifejezés szerint Krisztus az Istennek „kép-mása“ (2. korinthusi levél 4. rész 4. vers) s mint ilyenre bátran vonatkoztatható Istennek sajátos tulajdonsága — s ez a második kifejezés, — a „dicsőség“, — δόξα. A dicsőség tehát reaszáll Istenről a Krisztusra is, aki eként egyszersmind a „dicsőségnek ura“ (1. Korinthusi levél 2. fejezet 8. vers.) Ez a „dicsőség“ pedig, a mely oly gyakran fordul elő nemcsak Pálnak leveleiben, hanem az új-szövetség összes irataiban, nem egyéb, mint égi fényesség. Ez az égi fényesség, éppen égi eredeténél fogva, ellentéte mindannak, a mi érzéki és földi; tulajdonképpen az égi testeknek el nem muló tulajdonsága, azoké a kik „menyeiek“ s a kiknek fénye más, mint a csillagoknak fénye. Ezen „dicsőség“ által Jézus tisztán „szellem“ — πνεῦμα — s azzá lesz mindenki, a ki ő benne hiszen.

De nevezi Pál Jézust *Isten-fiának* is. Az istenfiuság birtokába Jézus a feltámadás által jutott s mint istenfia, az isteni szeretetnek kiváltságos tárgya. Mint istennek fia testben jelent ugyan meg, de csak a testnek „hasonlatosságában“, — ἐν ὁμοιότητι σαρκὸς τῆς ἀμαρτιᾶς. (Rómaiakhoz írott levél 8. fejezet 3. vers.) A testnek, a „hús“-nak ez a magáravevése azonban nem pusztá esetlegesség, hanem az isteni üdvtervből folyó szükségszerűség, mert ezen test és hús felöltése nélkül nem lett volna képes Jézus a bűnnek s tehát a testnek hatalmát megtörni. Éppen ezért az ő testében is

meg volt a testnek minden gyengesége, meg különösen a meghalásnak a gyengesége, mert hiszen ennek a gyengeségnek következménye az, hogy a keresztfára volt feszíthető, — ἐστρωρώθη ἐξ ἰσθμικότητος. (2. Korinthusi levél 13. rész 4. vers.) Ha nem lett volna meg Jézus testében a testnek ez a legnagyobb „gyengesége“, akkor nem lett volna képes a halálon diadalmat venni. A testnek mindezen gyengeségeit azonban kiegyenlítette az, hogy meg volt Jézusban a „szentségnek lelke“ Ha ez a lélek nem lett volna meg benne, nem lehetett volna ő a Krisztus, a megjövendőlt Messiás, és nem lett volna képes a feltámadásra.

Jézus üdvközvetítő szerepét állítja előtérbe Pál akkor is, aq mikor őt a „második Ádám“-nak nevezi. Mint „második Ádám“ feltámadása által közli a benne hívőkkel az égi, a szellemi testet s mint ilyen szellem-közli, nevezetik a „megelevenítő léleknek“ is,

Krisztus üdvközvetítő működésének súlypontja az ő halálára és főleg feltámadására esik. Pál mindig a megfeszített Jézust prédikálja s azért nevezi beszédét a „kereszt beszédének.“ (1. Korinthusi levél 1. rész 17. vers.) Jézus a keresztre feszítettet, hogy megváltson minket a bűntől és a haláltól. Tette pedig ezt minden önző érdek nélkül, pusztán csak azért mert „szeretett minket és adta magát érettünk“ (Galatákhöz írott levél 2. rész 20. vers.) Jézus megváltott minket az által, hogy saját vérét adta a mi bűneinkért és a saját életét áldozta fel, hogy megmentsen minket a haláltól. Helyettes áldozatúl szolgált Istennek, és Isten ezt az ő áldozatát kegyelmesen elfogadta az engesztelésnek, az emberrel való kibékülésnek jeléül. Ezért mondja Pál azt, hogy mi valóságos áron vásároltattunk meg a bűnnek szolgaságából Krisztus éretünk, mint a bűnnek rabszolgáiért, váltságpénzt fizetett a maga halála által, csakhogy ebből a rabszolgaságból megszabaduljunk. (1. Korinthusi levél 6. rész 20. vers.) — Krisztus halála *kibékítette* Istent a világgal s ezért Isten többé nem bünteti meg azokat, akik Jézusban hívén, a keresztnek evangéliumát elfogadják. Isten eddig „ellensége“ volt az embereknek, haragja volt ő rajtuk s örökös ítéllettel sujtotta őket (Római levél 5. rész 10. vers.) De *csak* mint *bűnösöknek* volt ellensége az Isten az emberiségnek s mihelyt az emberiség a hit által Istenhez fordul, Isten sem vonja meg többé kegyelmét ő tőle. Ennek a kibékülésnek — s ez a Pál tanának egyik legmélyebb gondolata — nem az ember volt a kezdeményezője, holott az ellenségeskedés csak neki volt kárára, hanem maga az Isten, a ki elküldötte az ő fiát, hogy keresztnek halálá-

val szerezzé meg ezt a békességet. Az embernek a kibékülésnél más szerepe nincs is, csak az, hogy a neki felajánlott békességet és kiengesztelődést fogadja el higgyen a Jézusban, szolgálja az Urat. Ezért nevezi Pál a Jézus evangéliumát a „kiengesztelődés beszédének.“ (2. Korinthusi levél 5. rész 19. vers.)

A Pál tana értelmében ezek szerint a bűn hatalmának legyőzése a Jézus büntelen életére vezetetik vissza ; másfelől azonban az is kétségtelen, hogy az üdvösségnek egyedüli, kizárólagos eszköze a Krisztusnak halála. Önként merül fel most már a kérdés, hogy hát akkor miféle jelentőséget kell tulajdonítanunk a keresztyén ember üdvössége szempontjából Jézus feltámadásának ? — A Jézus feltámadása tulajdonképpen csak bizonyítéka Jézus halála üdvjelentőségének, azaz, megmutatja azt, hogy Jézus halála, melyből Jézusnak feltámadása következett, kétségkívül olyan eszköz vala, hogy általa eltöröltek a bűn és megsemmisül a halálnak hatalma. Ebből a tényből már most természetesen következik az, hogy a feltámadás az ember üdvösségének szempontjából nem egyenlő jelentőségű a Jézus halálával a feltámadás csak annak bizonyítéka, hogy Jézusnak halála nem egy bűnösnek a halála volt. Ebből aztán ismét azt a következtetést kell levonnunk, hogy ha Jézusnak feltámadása nem lenne tény, akkor valóban hiában prédikálna Pál, mert a feltámadás nélkül Jézus teste is a halálban maradt volna s tehát bűnös test lett volna. A feltámadás tehát annak bizonyítéka, hogy Isten minket a Jézus halála által meg akar váltani a haláltól és a kárhozattól. A Jézus büntelen élete kezessége a váltság és megigazulásnak ; Jézus halála záloga és ára a váltságnak ; Jézus feltámadása végül bizonyítéka a Jézus büntelen életének. És e ponton el is érkezünk már a Pál apostol megigazulási tanához.

19. §. A hit által való megigazulás.

A reformátorok, főleg Luther tanítása óta a theologusok és nem-theologusok egyaránt, a hit által való megigazulás tanát úgy szokták tekinteni, mint Pál apostol tanának magvát és központját. Ha ezt a hagyományos felfogást, — itt nem részletezhető okoknál fogva — nem is tartjuk helyesnek, annyit meg kell engednünk, hogy a hit által való megigazulásnak tana az apostol tanításának legtermékenyebb és hatásában a legerőteljesebb részlete vala. Lélektanilag vizsgálva a dolgot, kétséget nem szenved, hogy

Pál egész működésének, tanának és fellépésének indító oka, főmozgatója a megigazulás és a megváltás után való végtelen sóvárgás vála. Ámde ebből még nem következik az, hogy a mi lélektanilag az első volt, az egyszersmind az egész működésnek és a szellem egész tevékenységének a magva, a veleje, a lényege lett légyen.

Pál apostol, mint a zsidó rabbiknak buzgó tanítványa, az atyák hagyományának hűségese megőrizője, megváltás, a halálnak testétől való megszabadulás után sóvárogva, tekintetét első sorban a törvény, a zsidó thóra felé fordította és attól várta a megszabadulást és üdvösséget. De minden hű várakozása és epekedése hiábanvalónak bizonyult: a törvény nem enyhítette a bűnnek terhét, sőt ellenkezőleg, részletes rendelkezéseivel, a melyek nem tettek külömbiséget a lényeges és nem-lényeges között, még növelte és elviselhetetlenebbé tette azt. Ilyen körülmények között Pálra nézve egy elodázhatatlan lélektani szükségszerűség lett az, hogy a törvény elégtelenségét belátva, egy felsőbb és értékesebb hatalom segítségét keresse és kérje. Ez a felsőbb és értékesebb hatalom volt a Krisztus evangéliuma, a mely éppen akkor ejtette foglyúl az apostolnak lelkét, a mikor ő a Krisztus hiveinek üldözésére indult Damaskus felé.

A megtérésnek pillanatától kezdve, egy pillanatig sem kételkedett Pál abban, hogy a megigazulás, a bűnből való megszabadulás más nem lehet csak az Istennek ingyen ajándéka, a melyet sem kicsелеkedni, sem kicsikarni nem lehet. Világos lett immár Pál előtt, hogy Isten a maga könyörülő lelkétől indítatva, az ő ingyen kegyelméből menti föl a maga kiméretlen ítélete alól a bűnös embert, a kinek bűneiért adta oda Jézus a maga büntelen, isteni életét. Az isteni kegyelemnek ez a Jézus által való működése egy új életnek kezdetét jelenti, a melyben a régi törvény immár érvényét veszíti, és uralkodik az új törvény, az Isten igazságának, a mi Pál tana szerint tulajdonképpen nem egyéb, mint Isten szeretete, — uralkodik az Isten igazságosságának törvénye, νόμος τῆς δικαιοσύνης. (Rómaiakhoz írott levél 9. rész 31. vers.) A régi és az új törvény között a külömbség szinte megmérhetetlen a régi törvény útján küzödni kellett a régi, emberi igazságosság után, az új törvény útján ellenben Istennek igazságossága az Isten ingyen kegyelméből lesz ajándékunkká a Jézus halála által, ha hiszünk ő benne. *Ha hiszünk ő benne*, — ezen fordul meg Pál tanának egész értelme. Ez a hit nem az észnek vagy értelemnek pusztá műve, hanem az egész lényünket átható, határozottan mys-

likus hatalom, amely ellenállhatatlanul ragad minket a Jézus felé és Jézus által az Isten és az üdvösség felé. Ez az élő, mindene-
ket átható, megelevenítő, értéketadó hit az igazulásnak, a bűnből
való megszabadulásnak egyetlen feltétele s mint ilyen, egészen
határozott, soha el nem enyészethető ellentétben áll a törvénynek
cselekedeteivel. Ez a hit éppen nem emberi mesterségnek és te-
vékenységnek a következménye, hanem ellenkezőleg, lemondás
minden önhitt és bizakodó tevékenységről, hogy Isten minden
akadály nélkül vihesse véghez szabadon és fenntartás nélkül a
maga munkáját a mi lelkünkben. Ez a hit nem egyéb, mint alá-
zatos és feltétlen bizalom, ragaszkodás; bízalom a Jézus iránt és
ragaszkodás az ő parancsaihoz. Ez a hit az isteni kegyelemnek
egyetlen feltétele, de egyszersmind olyan feltétel, a mely nélkül
nincs megváltás. A mint Pál mondja „Istennek igazsága pedig a
Jézus Krisztusban való hit által mindazokhoz és mindazoknak,
akik hisznek ő benne. Mert nincs különbség.” (Rómaiakhoz írott
levél 3. rész 22. verse.) Vagy más szavakkal és prégnásabb ki-
fejezéssel az igaz ember hit által igazul meg. Ezért nevezi Pál
az Isten kegyelméből való új igazságosságot, a „hit igazságossá-
gának” — ἡ δικαιοσύνη τῆς πίστεως. (rómaiakhoz írott levél 3. rész
30. vers; 4. rész 11 vers; 10. rész 10. vers. stb.) A ki ennek a
sorsdöntő hitnek birtokában van, az tökéletesen meg is van győ-
ződve az Isten evangéliumának minden igazságáról, jól tudja,
hogy Isten az ő kegyelméből ingyen ajándékozza neki a meg-
igazulást és az idvességet. Ezzel a hittel, a mely mélységes,
meggyőződött és odaadó érzületnek a dolga s tehát az embernek
belsejéből fakad, éles ellentétben áll mindaz, ami csak külső és
peripherikus, a mi nem a léleknek, hanem csak a testnek a dolga:
éles ellentétben áll mindenekelőtt mindaz, a mi *cselekvés*, —
πίστις. (Galatákhoz írott levél 3. rész 12. vers.) A megigazulásnál
ez a külsőleges cselekvés merőben mellékes, járulékos; fő dolog
a hit, a belső érzület, a mely azután szükség képpen fog teremni
magának hozzája illő gyümölcsöket. Nem az fog üdvezülni, aki-
nek sok cselekedete van, hanem akinek hite van, mert cseleke-
detek lehetnek hit nélkül is, de az igazi hit mindig megtermi a
maga gyümölcsseit a jó és helyes cselekedeteket. Ezért azt mondja
az apostol, hogy az ember hitből igazul meg, „a törvény csele-
kedetei nélkül” (római levél 3. rész 28. v.) Ebben a tételben
tulajdonképpen magának Jézusnak felfogása és szelleme jút kife-
jezésre Jézus is a hegyi beszédben a cselekvéstől, a törvénynek

külső betöltésétől az érzületre megy vissza s nem a cselekedetnek gépiességét, hanem az érzületnek tisztaságát követeli. Az érzületnek ez a vallásos értelemben vett tisztasága nem egyéb, mint éppen a hit.

Hit által igazulunk meg. Ennek a hitnek, ennek a tiszta, bizalomteljes érzületnek a tárgya, Pál apostol tanában, mindig a Jézus Krisztus. A hit tehát mindig a „Jézus Krisztusba való hit.“ (római levél 10. rész 14. vers.) Ez a hit, a mely az evangélium igazságait alázatosan és minden fenntartás nélkül fogadja el, „engedelmes hit“, nem kételkedő, nem bölcselkedő, nem ingatag.

Ennek az alázatos és bizó hitnek ajándéka is megbecsülhetetlen. A hívő keresztyén lelkét az Isten iránt való szeretet és az Istennek iránta való szeretete hatja át: ő szereti az Istent, mint a gyermek az ő atyját, és Isten szereti őt, mint az atya az ő gyermekét. Az Istennek ez a szeretete oly páratlan és minden érték fölött álló, hogy a hívőnek jogában van azzal dicsekednie. (rómaiakhoz írott levél 3. rész 11. vers.) Ily módon áll elé az Isten és a hívő között az a benső és szeretetteljes viszony a melyet az apostol a *fiúság* — *πίοθεσία* — viszonyának nevez. (Ephesusiakhoz írott levél 1. rész 5. v.) A fiúsági viszonynak ajándékai azután a *békesség* és az *öröm*, a léleknek zavartalan békéje és minden borutól mentes öröme. Ezt a békét és örömet meg nem zavarhatja a világ, sem a világnak nyomorusága, mert alapjuk a Jézusban való bizalom.

20. §. A Krisztusban való új élet.

Az új életet, melyet bennünk a hit teremt, miután élelve a szellem, a pneuma, „*a szellem szolgálatának*“ nevezi Pál. (2. korinthusi levél 3. fejezet 8. vers.) Ebbe az új életbe a *keresztelés* által lépünk be. A keresztelés u. i. letörli rólunk az ó életnek bűnösségét és közli velünk az új életnek elvét, a szellemet. Ezen szellem által nemcsak új életet nyerünk, hanem egyszersmind tagaivá leszünk a Jézus Krisztus *mystikus testének* is, — amint a galatákhoz írott levél 3. részének 28-ik versében olvassuk: „*ti mindnyájan egyek vagytok a Jézus Krisztusban*“ Ebben a szellem által nemzett új életben a Jézus Krisztussal egyesülünk: a Jézus halálában részt vévén, ezen halál által meghalunk az ó életnek, és résztvévén a Jézus feltámadásában, ezen feltámadás által születünk az új életre. Ezért a kereszttség nem egyszerűen csak

a Jézusba való kereszteleés, vagy a kereszteleés szónak eredeti görög értelme szerint, a Jézusba való *belemerítteés*, hanem egyenesen a Jézus *halálába* való kereszteleés, illetve belemerítteés. A kereszteleés tehát csak jelképe, symboluma egy egészen mystikus folyamatnak, a melynek során mi a Krisztussal együtt meghalunk és vele együtt fel is támadunk meghalunk a bűnnek és feltámadunk az örök életre.

A kereszteleésnek kiegészítteje az *úrvacsora* — *κυριακόν δείπνον* — a mely az új életnek megerősítteje és a benne működte szellemnek, ennek a mystikus valóságnak, tovább táplálteje. Ezt a vacsorát — a melyről az 1. Korinthusi levél 15. fejezete ad hí képet, -- maga a Jézus szerzette, és ezen a vacsorán maga a Jézus a házi gazda, miután az te poharáról és az te asztaláról van szó. Ezen vacsora élvezete által megerősödünk az új életben. hogyha hittel vesszük azt; de a ki hitetlenül élvezi, az bűnt követ el s ez által itéletet von a maga fejére.

Az új életnek értéke attól függ, hogy milyen mértékben lesz a velünk közte szellem a mi életünknek szabályozteje, milyen mértékben győzetik le a test hatalma, és milyen mértékben növekedik az igazságosságt mi bennünk és általunk. Ez az új élet, Pál apostol szerint, nem egyszerű átalakulása a természetes életnek, a melyet élünk, hanem egy gyökeres megváltozás: a lélek most már csak a szellemnek engedelmeskedik s a testi ember meröben szellemi emberré lesz. A mint előre haladunk az új életben, a Krisztusnak útjain, aként távolodunk el a testnek szolgaságától és növekedünk napról-napra a szabadságtban. A „betűnek“, azaz a törvénynek szolgálata helyére a szellemnek szabadsága lépik. Ezért a Jézus által megvalósuló új-szövetségt a léleknek szövetsége, szemben az te-szövetségttel, a mely a betűnek szövetsége vala. (2. Korinthusi levél 3. rész 6. vers.) Az új-szövetségtnek is meg van ugyan a maga törvénye és szabályozteje, de ez a törvény a „Krisztusnak törvénye.“

21. §. A kiválasztás és elhivatás.

Pál apostolnak az isteni kiválasztásról és elhivatásról szóló tanában benne foglaltatik mindaz, amit a kálvinista dogmatika a *praedestinatio* név alatt szokott egybefoglalni.

Az új életben való haladásnak sok nehézsége és akadályá van. Ezeken az akadályokon csak az győzedelmeskedik. a ki bi-

zonyosan tudja azt, hogy őt Isten *elhívta* az üdvösségre. Pál tana szerint valóban az Isten a benne hívőket elhívta „az ő fiának közösségébe“ (1. Korinthusi levél 1. rész 19. vers), ezért nevezi a hívőket „elhívott szenteknek.“ Az *elhívás*, illetve az *elválasztás* ténye által bizonyíttatik egyfelől az, hogy az Isten szabad, korlátlan ura mind az ő teremtményeinek ; másfelől pedig kifejezésre juttatja Istennek amaz elhatározása, hogy ő a benne hívőket idvezíteni akarja, az illető egyén akaratát megelőzőleg és akaratától függetlenül, sőt ha kell, akarata ellenére is (mint pld. magát Pált). E célból az Isten *kiválasztja*, elkülöníti magának azokat, akiket idvezíteni akar. (Rómaiakhoz írott levél 11. rész 28. vers.) A kiválasztásnak ez a ténye láthatóvá lesz az *elhívásban*: „tekintsétek a ti elhívástokat . . . hogy kiválasztott titeket az isten“ (1. Korinthusi levél 1. rész 26—28. vers.) A kiválasztást tehát nyomon követi az elhívás, mint az idvezítés folyamatának a második mozzanata. Az elhívás által mintegy bizonyos lesz az egyén arról, hogy őt valóban kiválasztá az Úr s hogy tehát ő kétségen kívül idvezülni fog: „ákiiket elválasztott, azokat el is hívta“ — mondja Pál a római gyülekezethez írott levél 8. részének 30. versében. Az elhívás természetesen egészen szabad, tanú által meg nem kötött ténykedése, hiszen a választásnak már a fogalmában is benne van a szabadságnak mozzanata, ezért azt mondja az apostol „az Isten . . . akin akar, könyörül.“ (Rómaiakhoz írott levél 9. rész 18. vers.) Az Isten, mindenkinek szabad ura lévén, abszolút joggal bir arra, hogy azt válassza el, a kít akar.

Mindeddig a praedestinatio-tan egészen világos és nincs benne semmiféle logikai vagy theologiai nehézség. Itt azonban már felbukkan a kérdés vajjon az illető, akit az Isten elválasztott az idvességre és el is hívott, honnan értesül, miként szerez tudomást az ő elhívásáról, sőt egyáltalában szerezhet-e tudomást arról?

Erre a kérdésre kapunk feleletet, hogyha a rómaiakhoz írott levél 8. részének 28—30. verseit figyelemmel olvassuk és elemezzük „Tudjuk pedig, hogy azoknak, akik Istent szeretik, minden javokra van, mint a kik végzése szerint elhívottak. Mert a kiket előre ismert, előre el is rendelte, hogy azok az ő fiának ábrázatához hasonlatosak legyenek, hogy ő legyen első szülött sok atyafi között. A kiket pedig előre elrendelt, azokat el is hívta; és a kiket elhívott, azokat meg is igazította; akiket pedig megigazít-

tott, azokat meg is dicsőítette.“ A római levélnek ezek a fejtegetései egészen határozottan utalnak arra, hogy az üdvösségre elhivottaknak a maguk üdvösségéről való bizonyossága miként jelentkezik. Az isten azokat, akiket elhívott, hasonlatossá tette az ő fiához, a Jézus Krisztushoz, és vezeti őket az elhiváson át a megigazulásig, illetve megdicsőülésig. Az Isten kiválasztó tevékenysége az ő előre-ismerésén nyugszik: Isten csak azokat választotta ki az üdvösségre, akiket ő előre ismért, akikről előre tudta már, hogy méltók-e a megigazulásra és megdicsőülésre. Az 1. Korinthusi levél 2. részének 9. verse is arra mutat rá, hogy az Isten idvezíti azokat, akik őt szeretik; ebből pedig az következik, hogy azok, akik Istent szeretik, bizonyosak lehetnek az ő elhivatásukról és megdicsőülésükről. Az 1. Korinthusi levél 1. részének 26. verse szerint éppen a bölcsek, a hatalmasok, az előkelők azok, akik legtöbbször nincsenek elhíva, miután megalégedettségükben nem érzik szükségét az idvezülésnek. Míg ellenben a Galatákhöz írott levél 4. részének 9. verse szerint az „Isten által megigazulhatnak azok“, akik Istent szeretik és ismerik.

Az *elhívás*, mely a hívőknek lelkét az üdvösségről bizonyossá teszi, az isteni kegyelemnek működése, a melynek nyomán azután megszületik a hit; a hit pedig arra ösztönzi a hívőt, hogy keresztkedjék meg és legyen ez által a Krisztus mystikus testének tagja. Mivel pedig a hit az evangélium hallása által támad, az elhívás az evangélium hirdetése által van. Az egész folyamatnak tehát forrása az isteni *kegyelem*, a mely azután az evangélium hirdetése által *elhív*, hogy az elhívás nyomán támadjon a *hit* s a hit vezessen el végezetül az üdvösségre.

22. §. A pogányok elhivatása.

A mint már többször említettük, Pál tana értelmében a zsidóság fölülte áll az u. n. pogányoknak az által, hogy neki Jáhvé ígéreteket tett az ő üdvösségére vonatkozólag. A pogányoknak tehát nem tétettek ígérek, de az ó-szövetségnek nem egy próféta szól arról, hogy majd a pogányok is részesei lesznek az idvességnek. A pogányok — úgy mond Pál a római levélben éppen oly őszintén sóvárogtak a megváltás után, mint a zsidók s miután egy az Isten, aki a zsidóknak és a pogányoknak is Istene, egynek kell lennie az idvességnek is. (3. rész 22. vers; 3. rész 29. vers.) A mint fennebb láttuk Jézus is nem csak a zsidóknak

ura, hanem kiterjed uralma az egész világra és a teremtettségnek minden tagja alája van vetve az ő akaratának.* Az Isten ígéretet tett a zsidóknak, hogy elküldi hozzájuk a Messiást és megalapítja közöttük Istennek országát és el is kötelezte magát Izraelnek. (Galatákhöz írott levél 3. rész 18. vers; a rómaiakhoz írott levél 15. rész 8. vers.) A pogányoknak ellenben nem tett ígéretet s ha mégis üdvözíti őket, nem azért teszi, mert elkötelezte magát erre, hanem azért, mert megkönyörül rajtuk.

Pál apostol egy pillanatig sem vonta kétségbe a zsidóknak azt a jogát, hogy első sorban ők üdvözítetnek az Isten által: az idvesség először a zsidóé, azután a görögé. (Rómaiakhoz írott levél 1. rész 16. vers.) Ámde másfelől reá mutat az apostol igen nyomatékosan arra is, hogy a pogányokat Isten könyörületből elhíván, az ők elhívásukkal mintegy karöltve járt a zsidóknak elvetése. A pogányok — mondja a római levél 11. részének 17. versében foglalt hasonlat — vadolajfa létükre beoltattak a zsidóságba, a szelid olajfa s ez által részesei lettek a szelid olajfa gyökerének és zsírjának. A szelid olajfa ágai letörtettek — a zsidók elvették — hogy a letört szelid ágak helyére, a vad ágak — a pogányok — oltassanak be.

Honnan van már most az, hogy az üdvességből éppen a zsidókat zárta ki Isten, tehát azokat, akiknek az ígéretet tették? Ezzel a kérdéssel foglalkozik Pál a rómaiakhoz írott levél 9—11. részében és ad egy különös, de az apostolra nézve mindenképpen jellemző feleletet. Azt állítja itt az apostol (9. rész 6. és köv. versek.), hogy nem mindenki izraelita, aki Izraelnek magva, és nem mind igaz zsidók azok, akik az ősatyáktól, Ábrahámától származnak test szerint. „Azaz, nem a testnek fiai az Isten fiai; hanem az ígéret fiait tekinti magúl.“ (9. rész 8. v.) Nem az a kérdés tehát, hogy kik születtek test szerint az Izrael ágyékából, hanem azok az igazi izraeliták, akiknek az ígéretet tették. És ezt Pál, igazi rabbi-módon, mindjárt két példával igazolja. Izraelnek és Izsáknak példájával. Izrael, a test és vér szerint való Izrael elvettetett, mert nem engedelmeskedett és ellene mondott az evangéliumnak. (10. rész 21. vers.) A zsidók a saját hitlenségük miatt törtettek le, mint ágak és lett az elsőség a pogányoké.

A zsidóknak elvettetése és hitlensége azonban nem volt csak pusztán esetlegesség, sőt ellenkezőleg, már eleitől fogva benne

* Lásd fennebb a 18. §-t.

volt az az Istennek üdvtervében. „Avagy azért boítottak-é meg (t. i. a zsidók), hogy elessenek? Távol legyen! Hanem az ő esetők által lett az üdvösség a pogányoké, hogy ők (t. i. a zsidók) felingereltessenek (a megtérésre)“ (rómaiakhoz írott levél 11. rész 11. vers.) A zsidóknak hitelensége tehát a pogányoknak gazdagságává lőn: a szelid olajfa természetes ágai — a zsidók — csak azért törettek le, hogy beoltassanak helyébe a vad olajfa ágai, a pogányok.

A zsidóknak ez az elvettetése azonban nem örökké tartó és végleges. A ki nem marad meg a zsidók közül az ő hitelenségében, az ismét beoltatik, mert az Isten ismét beoltatja őket. (Rómaiakhoz írott levél 11. rész 23. vers.) És mihelyt a pogányok mind megtérnek az Istenhez, hogy Jézus által üdveztessenek, azonnal megszűnik a zsidóknak elvettetése is, a mely csak időleges vala. Izrael elvettetése tehát véget ér, mert megtér ismét az Úrhoz s ezért levétezik szivéről a lepel. (2. Korinthusi levél 3. rész 16. vers.)

23. §. Kegyelmi ajándékok.

A megtért hívőknek összesége alkotja a keresztyén *gyülekezetet*, a mely tulajdonképpen egy test; e testnek tagjai egymásért vannak és e test csak tagjai által létezik. A gyülekezetnek, ennek az organikus testnek tagjai Istentől a *kegyelmi ajándékokat*, az u. n. kharismákat nyerik jutalmúl. E kegyelmi ajándékok között legnagyobb a *szereetet*, a melynek dicsőítését foglalja magában az a hymnus, melyet az 1. korinthusi levél 13. részében olvashatunk, és a mely a világköltészetnek remekei között méltán foglalhat helyet. A szeretet köti össze a gyülekezetnek tagjait egymással; a szeretet teszi őket egymás iránt elnézőkké, egymás hibáinak megbocsátására készké; a szeretet fűzi egymáshoz a házasságban élő férfiut és nőt, a szeretet építi a gyülekezetet a maga egészében és egyes tagjaiban.

A kegyelmi ajándékok sorában foglal helyet: a prófétálás és a tanítás, továbbá a gyógyítás és csodatevés, legvégül pedig az u. n. nyelvekenszólás, a mely kétségkívül a vallásos léleknek egy olyan állapotát jelenti, a melynek magyarázatát adni maga az apostol sem vala képes.

24. §. Pál tana az utolsó dolgokról.

Jézus feltámadása bizonyosakká teszi afelől, hogy ebből az életből az örökéletbe fogunk átköltözni. Ez az átköltözés az igazi megmentetése az embernek s ez a megmentetés a Jézus visszajöveteléhez, parusiájához van kötve. Ez a parusia, Jézusnak ez a visszajövetele azonban teljességgel bizonyos s következésképpen teljességgel bizonyos a hívő embernek megmentetése is. A megmentetés tulajdonképpen az Isten haragjától való megmentetést jelenti, ha negatív jellegét tekintjük; pozitív tekintve pedig nem egyéb, mint az örök élet, illetve Pál apostol kifejezése szerint, *az élet*, a mely, a mint már tudjuk, az isteni kegyelemnek az ajándéka. Ezt az életet közli velünk a megelevenítő szellem, a mely által örök diadalt arat az élet a halál fölött. Úgy, hogy a halál a keresztyén hívőre nézve tulajdonképpen nem is jelent többé halált a szó igazi értelmében, hanem csak ideiglenes „elpihenést” (1 Korinthusi levél 7. rész 39. vers.) alvást, nyugalmat, a mely véget ér azonnal, mihelyt megjelenik ismét a Jézus Krisztus ítélettartásra. A Jézus u. i. visszatérvén az övéihez, ítéletet tart az emberiség fölött s a feltámadás csak annak jút osztályrészüül, aki ezt az ítéletet kiállotta. Az élet tehát csak a feltámadás által jút a hívőnek osztályrészüül; e feltámadás során új testet nyer az ember, a szellemnek testét, a mely ment minden emberi gyarlóságtól és telve van égi dicsőséggel. (1. Korinthusi levél 15. rész 36—38. versek.) Ezen szellemi testnek lényege az égi fénysubstantia, a „dicsőség” — *δόξα* — mely által belépünk a „fiunak közösségébe” s ezen közösség által „örökösei” leszünk a Krisztusnak.

A Krisztus visszajövetele a keresztyén reménység megvalósulása. Pál lelkében erősen élt a hit, hogy ez a visszatérés megtörténik még az ő életében és elközelgetésének jelei lesznek a világot sújtó rettenetes csapások és nyomoruság. A visszajövetel napja egyszersmind az ítélettartásnak napja is, a mikor nyilvánvalóvá lesz minden embernek lelke és elveszi mindenki a maga büntetését vagy jutalmát a maga érdeme szerint. Jézus megítélt mindenkit az isteni igazságosság mértékével; legutoljára megítéli a halált, feltámasztván azokat, a kik az Úrban „pihentek el”, és az élőket átváltoztatván szellemi testté. Az ítélettartásnak végső célja Istennek megdicsőítése a világban és e világ által.

25. §. Pál tanának jelentősége.

Pál apostol volt az első férfiú, a ki Jézus személyiségének és tanításának igazi jelentőségét nemcsak felismerte, hanem azt kellőképpen kifejezésre is juttatta. A zsidó léleknek égő fanatizmusával, sőt — ne féljük a szót — türelmetlenségével tesz valamást az ő lelkében megélt és feltámadott Krisztusról, és fáradságot, veszélyt nem ismerő energiával vezeti korát Jézus keresztfájához, hogy ott Jézushoz kösse a megváltás után sovárgó lelkeket. A Jézus isteni jelentősége Pálnak lelkében válik igazán öntudatosná és jut a maga értékének kellő kifejezésére. Ebben az értelemben bátran nevezhetjük az ő egész tanát a *Jézus Krisztusról szóló evangéliumnak*. A zsidókeresztyénség, melynek vezető férfiái Jakab és Péter valának, Jézusban csak a *zsidóknak* Messiását látta, és tanát egyenesen Palaestina határaitra korlátozta, alig sejtve azt az óriást, ma sem megmérhető jelentőséget, a melylyel Jézus az egész emberiségre nézve bír. Ők még csak a csodatevőt és prófétát látják Jézusban, akit a zsidó cerimoniák külsőségeivel is tisztelnek; de a megváltót csak Pál ismerte fel benne. És erről a felismerésről tesz bizonyosságot az apostol a maga egész működésével, a mely a világot avatja az evangélium színpadául, és ezen felismerés által világítja meg a keresők milliói előtt az üdvösségre vezető utat ma is.

Pál a kereső lelkeknek azon fajtájához tartozik, a mely lan-kadatlanúl törve a keresett cél felé, a mikor végül azt sok vivódás és hányattatás után megtalálja, nem elégszik meg annak önző bírásával, hanem beáll a kalauzoknak sorába, hogy mások előtt is tegye világossá a célt és másoknak is mutassa meg az eszközöket, melyek őt céljának elérésében sikerrel segíték. *Pál tana világos útmutató a Jézus keresztféle*. De egyszersmind Jézus dicsősége felé is.

Pál tana *világos* útmutató. Innen van, hogy a keresztyénség nagy válságainak idején, a vallásos lelkek oly mohósággal fordultak az ő leveleihez, ezekhez az igénytelen, minden szónoki fogás és jellemzés nélkül való írásművekhez. Pál volt útmutatója a keresztyénség mystikusainak; ő maga is egyik legnagyobb mystikusa a vallásnak. Pál volt útmutatója a protestantizmusnak; ő maga is egyik legnagyobb protestánsa a keresztyénségnek. Pál volt útmutatója az u. n. jánosi iratok szerzőjének, aki Pál vállain emelkedve Jézus tanának lényegét Pálnál is tökéletesebben értette meg velünk

Pál nemcsak *érezte* Jézus tanának igazságát, hanem meg is tudta azt *értetni* a maga korával.

Pál tanát Jézus váltságművének magyarázata teszi elsőrangú fontosságúvá minden időkben. Ez a magyarázat képezte tulajdonképpen alapját a keresztyénség tovább fejlődésének, tanban és életben egyaránt. Ebben az értelemben nevezhető Pál a keresztyénség *második megalapítójának*. De csakis ebben az értelemben. A keresztyén szellemnek örök forrása és ősforrása a Jézus Krisztus marad, akinek soha ki nem alvó fényéből merítik a maguk fényességét mindazok, akiket a keresztyénség és a protestantismus büszkén vall vezérlő csillagául. A Jézus lelkéből kisúgárázó fény szülte a keresztyénségnek valódi szellemét, és ez a fényforrás elapadhatatlan, kimeríthetetlen, mert az Istennek szeretetéből táplálkozik. Ha már most azt kérdezzük: miféle viszony állapítható meg Jézus Krisztus és Pál apostol között? — a felvetett kérdésre csak ez lehet a helyes felelet: Pál apostol mutatta meg nekünk először azt az utat, a mely *Jézushoz* vezet; ámde Jézus mutatta meg először azt az utat, a mely biztosan *Istenhez* vezet. Pál apostol volt Jézus személyiségének és tanának első *megértője*; de Jézus volt Isten igazságosságának és lényegének első *kinyilatkoztatója*. Jézus nélkül nincs Pál; Pál nélkül nincs egyház.

HARMADIK FEJEZET.

Az u. n. jánosi iratok evangéliuma a Jézusról.

26. §. Az u. n. jánosi iratokról általában.

Pál levelei mellett az új-szövetség vallási gondolatainak fejlődésére és végleges kialakulására az u. n. jánosi iratok birtak nagy fontossággal: a János evangéliuma és a János *három* levele. Ha az új-szövetség keretén belül a Jézus Krisztus személyiségére, tanára és működésére vonatkozó különböző felfogásoknak és magyarázatoknak fejlődését tesszük vizsgálatunk tárgyává, azt fogjuk találni, hogy a jánosi iratok ennek a fejlődésnek, sokak által még ma sem értett tetőpontját jelölik.

A mi közelebről magát a János evangéliumát, a 4-ik evangéliumot illetik, mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy közte és a három synoptikus evangélium között szembeszökő és áthidalhatatlan a különbség. A synoptikus evangéliumokban egy

emberi, fejlődésen át menő és minden emberi szenvedés, nyomorúság, fájdalom iránt érzékeny Krisztus áll előttünk ; a János evangéliumának Jézusa nem ismer fejlődést: életének végén ugyanaz, a ki volt működésének elején s először mondott beszéde alig különbözik attól, a melyet az evangélium írója szerint utoljára mondott tanítványai előtt. A synoptikusok Jézusa egy húsból-vérből való alak ; a János evangéliumának Jézusa egy megdicsőült, szellemi alak, aki egészen idegenül jár itt e földön az emberek között. Röviden: a synoptikus evangéliumok Jézusa egy *történeti* alak, a kit az evangéliumok a valósághoz hűen igyekeznek megrajzolni ; a János evangéliumának Krisztusa ellenben nem a történetnek, a történeti szemléletnek, hanem az elmélkedő spekulációnak műve. A János evangéliuma szerint Istennek egész működése ebben a szellemi és megdicsőített Jézusban öszpontosul, aki azért jött a világra, hogy megismertesse azzal az ő mennyei atyját. Ez a Krisztus valóban az Isten igazi lényegének a megjelenési formája. „Minden, a mi az atyáé, az enyém“ — mondja az evangélium írója. (16. rész 15. vers.) Éppen ezért Krisztus egyenesen az atya, az Isten mellől száll alá a földre és ismét az Istenhez fog visszatérni, mihelyt a reábizott munkát itt elvégezte. A János evangéliumának nyelve szerint: Jézus a *λόγος*, az „ige“, a ki közvetítő szerepet tölt be Isten és a világ között, s mint ilyen, bizonyos közép lény-jelleggel bír. Benne az „ige“ lett testté, azért, hogy földre szállhasson és megismertetvén az emberiséggel Istent, eltörölje a világnak bűneit.

A 4-ik evangéliumban — szemben a synoptikusokkal — az Isten országának hirdetése merőben háttérbe szorúl s az egész evangélium tulajdonképpen nem egyéb, mint Jézusnak önmagáról való bizonyoságtétele. A Jézus prédikációjának tartalma itt szinte kivétel nélkül mindig a maga személyére, mint Isten akaratának egyedüli és páratlan kijelentőjére vonatkozik. — Hiányzik ebből az evangéliumból minden zsidós szükkeblülés és a törvényre való minden hivatkozás. A törvénytől való szabadság, a melyért még Pálnak elkeseredett küzdelmeket kell vala vívnia, reá nézve egy egészen természetes és magától értetődő dolog. Jézus itt már elejétől fogva nem csak a zsidóknak, hanem az egész emberiségnek megváltója: tevékenységének nem szabhat határt semmiféle földrajzi vagy theologiai, még kevésbbé anthropologiai fogalom

A 4-ik evangéliumban nem a történet, hanem a *tanítás* a, tu'nyomó. Már maga a prologus sem egyéb, mint theologiai fej-

tegetés az Igének természetéről. És éppen így az epilógus is — 20. rész 30. és következő versek — arról tesz bizonyosságot, hogy János evangéliumában a dogmatikai és tanítói elem diadalmaskodik a történeti fölött, a speculatio a szemlélet fölött. A történeti elbeszéléseknek itt nincs önmagukra nézve becsük és értékük, hanem csak amolyan paradigma-félék, a melyek alkalmasak arra, hogy keretükben Jézusnak egy-egy kijelentése foglalassék bele. János evangéliumában ezért Jézus nem beszél ékes képekben és szemléltető, egyszerű parabolákban, mint a synoptikusok Jézusa, hanem minden beszéde telve van a philosophiának elvont fogalmaival. És ha a hagyomány által elbeszélte csodás történetek a 4-ik evangélium frójának álláspontjáról tekintve nem tünnetik fel elég nyomatékosan Jézusnak megdicsőített alakját, akkor nem habozik egy pillanatig sem, hogy tovább képezze azokat és a csodáknak erejét még rendkívülöbbre fokozza, nem törődve a történeti hitelességnek és hűségnek még csak látszatával sem.

A János evangéliuma új világitásba helyezi a synoptikusok Jézusát és mintegy kiegészíti a róla alkotott képet. Előtte nem Jézus tanítása és erkölcstana a fő, hanem csodás személyisége és isteni lényege. Ezért lépik elé mindenütt a Jézus személyisége az előtérbe. Jézus itt az Istennek tökéletes kijelentése, akinek *halála* éppenúgy szabad és önkéntes cselekedet volt, mint a hogy szabad és önkéntes volt az ő földreszállása. Ez az isteni Jézus bár Istennek minden hatalmával feltámasztja a halott Lázárt, a halott már három napja fekszik a sírban; tudja előre, hogy mit fog majd tenni, mit fog mondani, mi fog történni vele. A 4-ik evangélium Jézusa *mindenható*, a ki jól tudja, hogy Isten hallgat az ő szavára, és *mindenttudó*, aki még a theologiai tudományokban is jártas és ismeri minden embernek életét.

A 4-ik evangélium szerzője kétségkívül a synoptikus evangéliumok alapjára épít: ezeknek történeti anyagát használja föl arra, hogy a maga spekulatív Jézus-képét a valóságnak színeiben fesse meg; e színeknek igazi valóját azonban felismerhetetlenné teszi igen gyakran az a bámulatos menyei fényesség, a mely a 4-ik evangélium szellemi Jézusának isteni alakjáról sugárzik szerte.

A 4-ik evangélium felfogásához, tanításához, nyelvéhez csatlakozik a János három levele is, úgy, hogy e három levelet minden habozás nélkül tulajdoníthatjuk annak az írónak, akinek tolla alól a 4-ik evangélium kikerült.

27. §. János evangéliuma és Pál levelei.

Mielőtt a jánosi iratok gondolatainak előadására térnénk, az összefüggésnek és a szerves fejlődés felmutatásának kedvéért szükségesnek tartjuk egészen röviden jelezni azt a viszonyt, a mely a János felfogása és a Pál theológiája között megállapítható.

A Pál apostol theológiája a jánosi iratok theológiájának éppenugy alapját képezi, mint a hogyan a synoptikusok Krisztus-képe alapját képezi a 4-ik evangélium Krisztus képének. A Pál és János felfogása között levő rokonságnak súlypontja az üdvözüléstana és a Krisztusról szóló tanításán van. A hol az ember bűnösségéről és bűnének megbocsátásáról, megtéltetéséről és üdvözítéséről van szó, ott János mindenütt a Pál felfogásához kapcsolja a maga fejtegetéseit; kettőjük között a különbség csak az, hogy a mi Pálnál keserű küzdelmeknek vala gyümölcse, az János előtt egészen természetes és világos tény, a melyet sem bizonyítani, sem vizsgálat tárgyává tenni nem szükséges. A keresztyén üdvösségnek tárgya János szerint is a „világ“ és Jézus nála is a „világnak“ megváltója, a kit még a samaritanusok is, ezek a zsidók által megvetett emberek is, a világ megváltójául ismertek fel. (4. rész 42.) A míg azonban Pálnál Jézus azért jött, hogy megtelje a világot, — a mi kétségkívül egy egészen tösgyökeres zsidó gondolat, — addig Jánosnál Jézusnak célja az, hogy megmentse a bűnösök lelkét. (3. rész 17. s köv. versek.) Mint jó pásztor, Jézus nem csupán Izrael juhainak őrzője, hanem minden más juhoké is: legyen hát egy nyáj és egy pásztor. (10. rész 16. vers.) Jánosnál tehát a zsidóság korlátai eltűnnek, Jézus egyetemes megváltó, vagy helyesebben, *megmentő* leszen, Jézus vallása egyetemes vallás. A zsidó törvény a maga tisztálkodási és ceremóniális rendelkezéseivel János előtt egy már rég meghaladott álláspont és a zsidó thora szabályozó erővel, érvénynyel reája nézve nem bír.

A miként Pálnál, úgy Jánosnál sem találkozunk már a Krisztusnak zsidós, messiási vonásaival: Jézus Istennek fia, aki idvezíteni jött mindazokat, a kik hisznek ő benne. Miként Pálnál, úgy Jánosnál is Jézus az Isten szeretetének legtökéletesebb megnyilatkozása és akaratának leghívebb megvalósítója. Csakhogy János már a legteljesebb határozottsággal mondja ki azt a tételt, a mely a keresztyénséget a zsidóságtól végképpen elválasztja, mert a szellemnek önértéket felülmulhatatlan erővel juttatja kifejezésre:

„*az isten szellem.*“ — Miként Pálnál, aként Jánosnál is a hit és az érzület áll előtérben a ki hiszen és a hit által Istent megismeri, az megmentetik Jézus által a sötétségből a világosságra. De a míg Pálnál a hívő csak a halál után élvezendi az örök életet; addig Jánosnál az örök élet a hívőnek már itt a földön a jutalma leendő, mert az örök élet éppen nem egyéb, mint az Istennek és Jézusnak ismerete. Aki ismeri Istent és ismeri Jézust, az már itt e földi életben általment a halálból az örök életre.

János a Pál theológiájának eredményeit elfogadja, de egyszerűsre, éppen a lényeges pontokon, ezeken az eredményeken túl is megyen.

28. §. A logosz-tan.

A János evangéliuma, és a jánosi iratok — általában, úgy tekintik Jézust, mint az Istennél eleitől fogva létező, de az idők teljességében testet öltött logoszt. (λόγος görög szó; jelent egyfelől *szót*, másfelől *észt*; magyarul „ige“-vel fordítatik.) Ez a logosz az ó testamentomi szóhasználatnak megfelelőleg jelenti itt egyfelől *Istennek igé-jét*, a mely által Isten a maga akaratát nyilvánítja és kijelenti; de másfelől a görög philosophiának nyelvéhez kapcsolódva jelenti az *isteni észt* is, mint a dolgoknak ősi képét és létrehozóját. A *logosz*, mint isteni ész, nem maga az istenség, illetve a logosz maga nem isten, hanem csak közvetítő lény a világ teremtett dolgai és a nem-teremtett, teremtő Isten között. A *logosz*-nak megfelelő lény, a mely megszemélyesítve fordul elő az ó-szövetségben, a *bölcsesség*, chokma, a mely a világteremtésében részt veszen. (Példabeszédek könyve 8. rész 22—31. versek.) Ámde ez a megszemélyesített bölcsesség, mint a görög *logosz*-nak héber megfelelője, minden kétséget kizárólag nem fakadt a zsidó szellemnek talaján, hanem a görög philosophia hatása alatt képződött ki és nyert alakot, abban a formában, a melyben a Példabeszédek és a Jób könyve állítják elének.

A *szó*-nak, az *igé*-nek ezen teremtői hatalma különben, egy olyan általános képzet, a melylyel szinte minden népnek felfogásában találkozunk (v. ö. pld. a magyar „igézés“). Ez az általános képzet azután tisztább alakot ölt a görög philosophia tanaiban, és azokban a különböző keleti vallásokban, a melyeknek bámulatraméltó keveredése éppen a keresztyénség kezdeteire esik. Ezen keveredés folyamán az általános képzetnek már említett tisztult

alakja lesz befolyással a kialakuló vallásalakokra és mysteriumokra; ez a tisztultabb alak érezteti hatásait a jánosi iratokban is.

A jánosi iratok ézt a logosz-képzetet alkalmazzák a Jézus alakjára, a mi által a Jézus tanának, személyiségének és működésének lényegét megfelelőbben fejezik ki, mint akár a synoptikusok, akár Pál apostol vagy az új-szövetségnek bármelyik más irata. A Jézus, mint *logosz*, isteni lényegű, teremtő erővel felruházott lény, aki már eleitől fogva, már a világ teremtése előtt elfoglalta a maga helyét Isten mellett, Isten akaratának lévén alárendelve, mint annak az akaratnak végrehajtója. Jézus, mint a *logosz* és mint Istennek egyszülött fia lépik fel itt a földön, hogy a megkezdett teremtői munkát tovább folytassa és befejezze: ismeresse meg Istent az emberiséggel, hogy az emberiség az ismeret által váltassék meg a bűn hatalmától, illetve meneküljön a sötétség világából a fénynek és világosságnak birodalmába.

Ez a jánosi iratok logosz-tanának a legtágabb értelemben vett kerete. Ebben a keretben helyezkedik el a tannak egész ropant gazdagsága, a melynek napfényre hozatalában a keresztyén theológusok és igehirdetők, a keresztyénség lényege megismerésének elég nagy kárára, ma sem fejtik ki azt a fáradságot, a melyet ez a tan valóban megérdemel. A *logosz*-képzet u. i. sokkal megfelelőbb, adaequatabb módon fejezi ki Jézusnak lényegét és hivatását, mint akár az „Isten fia“, akár az „ember fia“ jelző, nem is beszélvén a „Messiás“ kifejezésről, a mely a hozzátapadó zsidós, érzéki és eudaimonistikus vonások miatt határozottan félrevezető lehet azoknál, kik a kifejezésnek történeti fejlődésével nincsenek tisztában.

29. §. Jézus mint logosz.

A János logosz-tanának minden más logosz-tantól, a görög philosophia tanától és a zsidó bölcsesség-tantól egyaránt, megkülönböztető és éppen ezért jellegző vonása az, hogy nála a logosz földre jövének, *testté lett*. A 4-ik evangélium 1. részének 14. versében azt olvassuk: „És az „ige“ testté lön és lakozék miközöttünk, és láttuk az ő dicsőségét, mint az atya egyetlenjének dicsőségét, a ki teljes vala kegyelemmel és igazsággal.“ És a 18. vers azt mondja: „Az Istent soha sem látta senki; az egyetlen fiu, aki az atya kebelében *van*, az jelentette ki *őt*.“ — Ebben a két versben bennefoglaltatik Jézusnak, mint logosz-nak lényege

és hivatása teljesen. Ő az Istennek egyetlen fia, a kihez hasonló nincsen és nem is volt; ez az egyetlen fiu testben jött el az emberek közé — a János 1. levelének 4. rész 2. verse szerint: „testben megjelent“ — hogy megjelentse nekik az Istennek akaratát, azét az Istenét, akit emberek közül soha senki sem látott. Ez a testben megjelenő logosz egyszersmind Istennek egyetlen fia is, a ki az ő atyját már a világ teremtése előtt szemlélte és aki eleitől fogva az atya szeretetének tárgya volt. (János ev. 17. rész 24. vers.) Földre szállott pedig azért, hogy eleget tegyen az Isten parancsának, a ki elküldötte őt (7. rész 29. vers.) A míg a földön van, addig is az atya parancsol neki s ő úgy tekint Istenre, mint az ő urára és parancsolójára. Művének végrehajtása után ismét vissza fog térni a menybe, mert ő nem „alulról“, hanem „felülről“ való. (8. rész 33. vers.) A míg azonban a földön van, azt cselekedik, a mit az atyától látott és hallott, mert azt kell végrehajtania, a mivel az atya megbizta őt.

A *logosz*, Jézus testben jelent meg a földön. Jól meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a testben való megjelenés nem jelent egyszersmind testté való átváltozást is a *logosz* vegyítetlen tisztaságát megőrizte a testnek alakjában is, és a test csak formája neki, a mely a lényegét semmiben sem érinti. Ezen a testen keresztül mindenütt és mindig átsúgárik az isteni lényeg, a mely mellett az emberi vonások majdnem teljesen eltűnnek. Jézus, mint *logosz*, csupa szellem még akkor is, a mikor itt ezen a földön jár és emberek között működik az Isten tervének megvalósítása érdekében. A mit tesz és mond az csupa istenséget jelent: csodákat csak azért tesz, hogy az ő isteni mivoltát ismerjék meg azok, akiknek nincsen fülük a hallásra; beszédeket is azért tart, hogy az istenségnek akaratát nyilvánítsa ki.

A testi alak, a melyben az isteni *logosz*, a menyből leszállott, nem reá nézve volt szükségképpeniség, hanem szükségképpeniség volt az emberekre nézve, akik másként róla tudomást szerezni nem tudtak volna. A test és hús által tétettek figyelme-sekké az emberek arra, hogy ez a *logosz*, az Úrnak fia, Istennek a legtökéletesebb kijelentése, aki csak azért vette magára a testnek öltözetét, hogy megismertesse magát s ez által az Istent mivelünk.

Ez a testté lett *logosz*, a Jézus Krisztus, a legnagyobb jót hozta el számunkra t. i. az örök életet, a melynek az Istent megismerő és a Jézusban hívő ember már itt ezen a földön részese esz. Az örökélet pedig a Jánosi iratok értelmében nem más, mint

Istennek közvetlen ismerete, a mely ismerettel a Jézus, mint logosz, már kezdettől fogva bírta a melyet, mint testet öltött logosz, az emberekkel is közölt. Az Istennek ismeretét, Istennek lényegét közölvén, Jézus az életnek kenyere, a melyből a ki eszik, örök életet nyer. Ezért Jézus *az élet*, azaz az igazi életnek adója (11. rész 25. vers; 14. rész 6. vers stb.) s ezért nevezi őt János *első levele az élet logoszának* (1. fejezet 1. vers.) A logosz tehát a testnek fölötte állván, a belőle kiáradó élet is fölötte áll a test életének: a logosznak élete *az élet*, a szónak legfelső értelmében. A testi étellel bír mindenki, a ki született, de ezzel az igazi étellel, a mely minden értéknek a teljessége, csak az fog birni, aki megismerte Istent. Ez az élet éppen az Istennek ismeretében áll. Ezért a logosz az igazi életnek kenyere és vize — a miként testi élet nem létezik víz és kenyér nélkül, úgy nem létezik ez a felsőbb élet a Jézus nélkül. A logosz lévén az élet, az ő szavai és beszédei is az élet. Az üdvösségnek pedig egyetlen feltétele az, hogy higyjünk a Jézusnak személyében és beszédeiben; higyjük el, hogy ő a menyből alászálló logosz, Istennek egyetlen fia. A kinek lelkében ez a hit lakik, az megnyeri az örök életet.

A 4-ik evangélium Jézusának beszédeiben sehol sem az Isten országának hirdetése áll az előtérben, — a mint ezt a synoptikusoknál látjuk, hanem kizárólag az ő személye és isteni lényege. Ő és az Atya egyek; a ki őt látja, az az Atyát látja és a ki őt megismeri, az Atyát ismeri meg; a ki ő benne hisz, az az Atyában hiszen. (János ev. 14. rész 9. vers.) Itt tehát nem arról van szó, mint Pál leveleiben, hogy hinnünk kell a Jézus helyettes halálában, hanem a hit egyenesen a Jézus személyére és főleg beszédeire vonatkoznak, a mely beszédekben tesz Jézus ömagáról tanubizonyságot, A 4-ik evangélium 6. részének 28. és 29. verse szerint Isten dolgait cselekedni egyet jelent azzal, hogy higyjünk abban, akit Isten elküldött t. i. a menyből leszállott logoszban. Kik higyjenek benne és az ő beszédeiben? — erre feleletet csak Isten adhat, mert a hitnek adományozása egyedül az Istennek dolga, Megment tehát az Isten által adományozott Jézus Krisztusba vetett hit.

30. §. Jézus megmentői műve.

A János evangéliumának 8. rész 12. verse szerint, Jézus mint Isten igaz ismeretének tökéletes közvetítője, — „az életnek

világossága.“ Ez a világosság pedig, a mely Jézusnak személyéből és beszédeiből árad ki, eloszlatja azt a nagy sötétséget, a mely eddig Istent az emberektől elválasztotta. A János 1. levele szerint az „üzenet“ éppen abban áll, hogy Isten világosság és nincsen ő benne sötétség s ezért aki közösségben jár vele, az nincs többé sötétségben, hanem világosságban, a mint ő maga is világosságban van. Jézus tehát, mint a világnak világossága, magával hozza az Istennek teljes, életet-adó ismeretét s ez által lesz megmentője a bűnös emberiségnek, a mely eddig sötétségben járt. Az új kijelentés, a melyet Jézus által közölt Isten az emberiséggel, e pár szóban jút kifejezésre: az Isten szellem és az Isten szeretet. Aki megismeri Istent, az tudja, hogy az Isten szeretet; aki tudja, hogy Isten szeretet, az szeretni fogja őt, mert tudja azt is, hogy Isten éppen, mert lényege a szeretet, előbb szeretett minket, mint mi őt. És aki szereti Istent, az szeretni fogja az ő atyjafiait, — és nyer örökéletet Istentől.

A bűnnek hatalmából ezek szerint megment minket a Jézusban való hit, és az ismeret, hogy Isten szellem és szeretet. A megmentésnek ez a munkája azonban csak akkor válik egészen befejezetté, a mikor Jézus saját vére által letörli a bűnnek mocskát. Jézusnak halála kieszközli számunkra az örökéletet, ha hiszünk ő benne és az ő bizonyágtételében, A Jézus vére engesztelő erővel bír az Isten előtt, de az engesztelődés ismét csak annak járhat birtokába, aki hiszi, hogy a Jézus az Istennek egyetlen fia. Ez a hit pedig reánk nézve csak akkor válik lehetségessé, hogy ha a hitnek tárgya, t. i. Jézus bizonyágot tesz előttünk önmagáról. A magáról bizonyágottevő Jézus, a János evangéliumának képe szerint a szőlőtő, míg az ő bizonyágtételének hívők a fűrtök. (15. fejezet 1. és 5. vers.) Az üdvezülésnek további feltétele már csak az, hogy mi a Jézusban éljünk és benne maradjunk, mert akkor Jézus is bennünk marad. Aki pedig a Krisztusban akar élni és benne akar maradni, annak büntelennek kell lennie, mert hiszen egy büntelen lényben a Krisztus él. (János 1. levele 3. rész 6. vers.)

Isten — a 4-ik evangélium hirdetése szerint — az egész emberiséget üdvezíteni akarja, s ezért az ő egyetlen fiát nem kizárólag a zsidókhoz, hanem minden emberhez küldötte. Az egész emberiség az üdvösségre van elhatározva, és az egész emberiségnek szüksége van az üdvre, mert a sötétség fejedelmének, az ördögnek hatalma alatt nyög. Az *ördög* u. i. ennek a világnak, a sötétség világának a fejedelme, akitől származik a bűn, mert az

ő lényege a hazugság és az öldöklésnek vágya. Ezért János gyakran csak a „*gonosz*” névvel jelöli. Azok, akik az ördög csábításának engednek, azok az isteni kijelentésben részesülni nem fognak, mert az ilyenek képtelenek is ennek a kijelentésnek befogadására. Az ördög hatalma alatt görnyedő bűnösök majd meg fognak ítéltetni a Jézus által. Azok ellenben, akiknek van elég erejük arra, hogy az ördög hatalmának ellene álljanak, azok meg is váltatnak az ördög hatalma alól és megmentetnek az Isten által.

A Jézus megmentői műve akkor fog teljesen befejeződni, a mikor e földről eltávozván, az ő menyei Atyjához tér vissza. Ámde a Jézus menybemenetele után Isten, mint képviselőjét és helyettesét, elfogja küldeni a szent lelket a hívőkhöz, hogy az Jézusnak művét tovább folytassa.

A szent lélek, János theológiájának kifejezése szerint, a *paraklétos*, személynek képében jelenik meg a földön, hogy a Jézus által közvetített kijelentésnek épsége és tökélye felett örködjék és a híveknek segítségükre legyen az ők hitükben. A paraklétos, mint a Jézusnak helyettese, az igazságnak lelke, aki arra figyelmezteti a híveket szüntelen, a miket a Jézus Krisztus tanított. A paraklétosnak, a szent Lélek eljövételének feltétele a hit, mert a hol nincs hit, ott bűn van s a hol bűn van, ott a szent Lélek meg nem jelenik.

A megtért hívek hitének legnagyobb ellensége a világnak szeretete, mert ez a szeretet éles ellentéte az Isten és a Jézus szeretetének. Ezért a hívők közössége és a világ között óriási űr tátong, A paraklétos feladata éppen az, hogy segítsen a hitelenség, a világ legyőzésére és vezessen mindenkit a léleknek idvességére.

A jánosi iratok szerzője előtt az is teljesen bizonyos, hogy a Jézus Krisztus még egyszer visszafog térni a földre. Visszajövetelét az Antikrisztus eljövetele és főleg a hamis prófétaág elterjedése fogja megelőzni. Az utolsó napon megjelenik a Jézus, feltámasztja a halottakat és végérvényes ítéletet tesz az emberek fölött. A világ még az utolsó pillanatban is megtérhet Istenhez. A végítélet után a hívők az égbe szállanak, a hol Istennek örök szemléletében élnek örök életet. Jézus maga fogja az ő híveit az Atyához vezetni (János evangéliuma 14. rész 2. s köv. versek), a hol az örök élet teljessé leszen s a hívők most már *magát* az Istent szemlélik az ő örök dicsőségében. A sötétség és a világ fiainak osztályrésze pedig az örök sötétség leszen, mert jobban szeretik a sötétséget, mint a világosságot.

13. §. Összefoglalás.

Az előző cikkelyekben igyekeztünk előadni az új-szövetségi iratoknak vallási gondolatait, a mint azok Jézusnak tanítását és erről a tanításról való elmélkedéseket magukban foglalják. Tartózkodtunk a kritikától és tartózkodtunk a tudálékos részletezéstől is. Csak a lényegét akartuk röviden, de világos érthetőséggel előadni, azoknak az érdeklődőknek részére, akik a keresztyénségnek lényegét az új-szövetségi iratoknak soha el nem homályosodó és el nem homályosítható tükrében akarják szemlélni.

Végig tekintettünk Jézusnak tanításán; láttuk azokat a pontokat, a melyeken tanításának *formája* az ó-testamentomhoz és a zsidó hagyományokhoz kapcsolódik, hogy annál mélyebb és élesebb különbözést mutasson a *tartalomban*; láttuk a pogányok apostolának sokfelé elágazó, de mindenütt a Jézus hívását kidomborító tanítását; vizsgáltuk végül a jánosi iratok evangéliumát a testet öltött *logosz*-ról. A synoptikusok, a Pál levelei, és a negyedik evangélium, — az új-szövetségi iratoknak ez a törzsöke képezte fejtegetéseink tárgyát és alapját: a többi iratoknak gondolatai e három nagy irat-csoport valamelyikébe könnyen beilleszthetők és ezen három nagy irat-csoport gondolatainak magyarázata a többi irat magyarázatának kulcsait is kezünkbe adja.

A Jézus tanítását és életének történeti vonásait a synoptikus evangéliumok tükrözik vissza legteljesebben és leghívebben. Irójuk történeti munkát akart írni, hogy a Mester képe a valósághoz híven őriztessék meg a hívőknek lelkében, Ezért a synoptikus evangéliumok valóban Jézusnak az Istenről tanító evangéliumát foglalják magukba. — Pál apostol levelei már egy öntudatos és elmélkedő reflexiónak fényét vetítik Jézus személyiségére — és szinte kizárólag csak személyiségére, — az ő megváltói működésének adva magyarázatát, és az ő személyiségét tévén egy Krisztus-tiszteletnek középpontjává. Pál tana már a Jézusról szóló evangéliumnak nevezhető, mert benne a Krisztusnak páratlan jelentősége jut félre nem ismerhető kifejezésre. A synoptikus evangéliumokban mindenütt az a főkérdés, hogy mit hirdetett Jézus az Istenről és az Istennek országáról? A Pál leveleiben ellenben mindig arra a kérdésre kell feleletet keresnünk: mit hirdet Pál a Jézus Krisztusról. A Jézusról szóló evangélium még erőteljesebben és Jézus hivatásának lényege, még tökéletesebben jut kifejezésre az u. n. jánosi iratokban, a melyek Jézusban a földre

szállott logosz-t szemlélik. A míg Pál apostol leveleiben a súlypont Jézusnak halálán és feltámadásán van, és a hívőtől a Krisztussal való mystikus egyesülés követeltetik, addig a jánosi iratok szerzője Jézus személyiségére és tanára fekteti a súlyt, az ő bizonyágtételének elhívását állítván egyetlen feltételül. A Krisztus-tisztelet Pálnál veszi erőteljes kezdetét, de tetőfokát a jánosi iratokban éri el, a melyek a Jézusban élő isteni szellemnek önértéke mellett tesznek bizonyosságot.

A synoptikusok, Pál és János — ez a három alapkő, a melyen a keresztyénség a maga hatalmas épületét felemelte, minden küzdelmében; tusakodásában és kételkedésében belőlük merítvén erőt, érvet és életet. És e hatalmas oszlopok fogják megmutatni minden idők vallásos lelkének, sőt minden idők theológiájának is, azt az utat, a melyen haladniok kell azoknak, akik az igazi Istent megtalálni akarják.